

LandsByliv

Sosialpedagogisk Forbund

Sosialpedagogisk Forbund (SF) består av selvstendige virksomheter som arbeider med mennesker med spesielle behov: barn, ungdommer og voksne. Til grunn for forbundets arbeid ligger det antroposofiske menneskesyn, slik det er utformet av Rudolf Steiner.

SF har i dag 16 antroposofiske medlemsvirksomheter som gir skole-, bolig-, og arbeidstilbud til ca. 300 elever/beboere. SF er med i Nordisk Forbund for Helsepedagogikk og Sosialterapi.

SF har lagt grunnlaget for en bachelorgrad i Sosialpedagogikk som startet opp høsten 2012 på Steinerhøyskolen i Oslo. Studiet gir en bachelorgrad i sosialfaglig arbeid basert på steinerpedagogiske metoder. Les om utdannelsen her: www.steinerhoyskolen.no/studier/sosialpedagogikk

Kontakt:

Sosialpedagogisk Forbund, Oscars gate 10, 0352 OSLO
Geir Legreid, tlf +47 408 28 444, epost: geir@helgeseter.no
Sissel Jenseth, tlf + 47 975 63 875, epost: sissel@dialogos.no

Foto: Borgny Berglund

Medlemmer i SF:

Granly Stiftelse, Østre Toten
Klostergaarden, Tjøme
Helgeseter, Bergen
Rostadheimen, Bergen
Ljabruskolen, Oslo
Momo Waldorfskole, Trondheim
Helsepedagogisk avdeling:
Steinerskolen i Indre Østfold
Steinerskolen på Hedemarken
Steinerskolen på Skjold, Bergen
Steinerskolen Rotvoll, Trondheim
Camphill Solborg, Buskerud
Vidaråsen Landsby, Vestfold
Hogganvik Landsby, Rogaland
Camphill Rotvoll, Trondheim

Jøssåsen Landsby, Sør-Trøndelag

Vallersund gård og FRAMskolen, Sør-Trøndelag

Les mer om stedene bakerst i bladet og på sosialpedagogikk.no

Helsepedagogiske skoler

Det er foreløpig seks helsepedagogiske skoletilbud i Norge. Skolene følger en godkjent fagplan og tilbyr en tilrettelagt undervisning hvor innslaget av praktisk-estetiske fag og kunst som faglig innfallsvinkel, er sterkt til stede. Skolene tilbyr undervisning i integrerte klasser, og/eller individuelt evt spesialklasser. I likhet med det som er vanlige i norske steiner-skolene, har helsepedagogiske skoler som målsetting å være en dannelsesvei for «hele» mennesket – kropp, ånd og sjel.

Sosialterapeutiske hjem

Det er fire sosialterapeutiske bofellesskap i Norge, alle med sine egne særtrekk. Se omtale bakerst i bladet.

Alle stedene tilbyr beboerne arbeid i et bredt utvalg av verksteder, hagebruk og kulturelle aktiviteter. Denne helhetsmodellen (bolig, arbeid, kultur) utgjør i stor grad det metodiske grunnlaget for driften, og er med å sikre et mangfoldig livsinnhold.

Camphill Landsbystiftelse

Camphill landsbyene tilbyr en beskyttet bo- og arbeidssituasjon for voksne med særlige omsorgsbehov. Det er seks Camphill landsbyer i Norge; tre i Trøndelag, en på Vestlandet og to på Østlandet. Se omtale bak i bladet.

Kunst og kultur vever seg inn i alle sider av livet, og landsbylivet er preget av økologisk bevissthet. I arbeidstiden er alle sysselsatt med landsbyens mange oppgaver; håndverk, jordbruk, matlaging og hushold. Alle har oppgaver som dekker reelle behov, og alle utfører sitt arbeid etter egne evner og forutsetninger.

Noen av landsbyene tilbyr også dagplasser i verkstedene. Framskolen er et toårig tilbud for ungdom på Vallersund i Trøndelag. Landsbyene har husfellesskap samt selvstendige boformer, der mennesker med ulike behov for bistand lever side om side med medarbeiderne.

Camphill Landsbystiftelses (CLS) formål er å skape inkluderende arbeids- og levefellesskap med utgangspunkt i Rudolf Steiners tregrente samfunnsbilde, og i legen Karl Königs arbeid med å virkeliggjøre dette. I landsbyene tilstreber man å leve etter den sosiale grunnlov.

Camphill landsbyene tar imot unge mennesker som ønsker et år som frivillige, eller å være medarbeidere for lengre tid. Alle søknader om plass eller arbeid rettes til den enkelte landsby.

Kontakt:

Camphill Landsbystiftelses sekretariat
Malvikvegen 1333
7550 Hommelvik
tlf +47 73 97 84 60, epost: landsbystiftelsen@camphill.no
www.camphill.no

Foto: Nils Langeland

Tidsskrift for sosialpedagogisk arbeid i Norge

LandsByLiv er et forum for mennesker som lever, arbeider og er engasjert i sosialpedagogisk arbeid i Norge. Tidsskriftet vil være «et vindu til verden». Det skal berike miljø, kommunikasjon og livskvalitet.

Redaksjonagruppe: Rigmor Skålholt, Henriette Collett, Runa E. Gafni, Dag Blakkisrud, Sissel Jenseth (ansvarlig).

Holdninger og synspunkter i artiklene i LandsByLiv er uttrykk for forfatternes egne tanker og erfaringer, og ikke nødvendigvis redaksjonens synspunkter.

Tidsskriftet LandsByLiv eies av Sosialpedagogisk Forbund
www.sosialpedagogikk.no - Org. nr. 990 317 186
ABONNEMENT LandsByLiv koster 375 kroner

Kontakt og ansvarlig: Sissel Jenseth, sissel@dialogos.no
Adresse: Dialogos, Oscars gt 10, 0352 Oslo
Epost: post@landsbyliv.no **Telefon:** 975 63 875

Ansvarlig for produksjon av LandsByLiv:
Dialogos medie- og ressursenter
Layout: Kaja Jenseth
Trykkeri: Aksell - trykt i Norge
ISSN 1504-0720

Frist for stoff til LandsByLiv 59: 20. oktober 2025
Tema fortsetter: Helsepedagogikk og steinerskolene
Frist for stoff til Mennesket 2025: 1. juni
Henvendelse om abonnement:
Sissel Jenseth, tlf 975 63 875, sissel@dialogos.no
Bankkonto for abonnement: 1254 05 74136
Returadresse: LandsByLiv, Oscars gt 10, 0352 Oslo

Forsidefoto: Koser med dyrene. Momo Waldorfskole samarbeider med Storbuane gård. Foto: Julius Maske
Under: Forbereder fastelaven på Vallersund.
Foto: Ulrike Denda

Leder

- Der var du, ja!

Det skjer et under hver morgen i steinerskolene. Når eleven møter lærerens blikk og fortrolig hilser med hånden. Om dette møtet forteller helsepedagogen på Steinerskolen på Skjold: «Vi blir oppmerksomme på hverandre. Altså: Jeg og du, du og jeg.» Men det krever også noe: «Du må stå for deg selv på et vis. Kanskje det er sterkt for noen.»

I denne utgaven av LandsByLiv presenterer vi de helsepedagogiske tilbudene. Det skjer på ulikt vis. Moren til Felix, i 4. videregående trinn på Hedemarken, spør: «Hva er det egentlig som skaper denne atmosfæren? Hvorfor føltes det trygt? Hva er magien bak?» Svar får hun av Lisbet Kolmos fra Marjatta som henviser til Rudolf Steiner og skriver: «Innlæring er en kreativ og kunstnerisk prosess. Å lære noe nytt skaper en iboende glede, og det er også lettest å lære når man er glad.» Lærer Helga på Ljåbruskolen viser hvordan kunst blir en vei til dannelse. Og på Hedemarken syr elevene sine selvvalgte kostymer til skolens karneval. Tuva går på Momoskolen. Hun forteller om skolehunden Ipa og hva den betyr! «Eleven er pensum!» sier de på Vidarskolen på Rotvoll og viser hvordan ukedagene forløper. Til FRAMskolen på Vallersund kan elever søke seg etter videregående. Der får de oppleve å kunne ta egne valg og være et fritt individ. Sist ut i rekken av tilbud er Steinerskolen i Indre Østfold. Dit avlegger vi et besøk, og daglig leder Lise Gundersen forteller om etableringen av den nye helsepedagogiske avdelingen.

God påske ønskes alle våre lesere!

Sissel Jenseth

Innhold

HVA SKJER

Seminar: 'Ingenting om meg uten meg!'	5
Nordisk Sosial Allkunst 22.-26. juni 2026	7
Full feiring av Ljabruskolens 40 år	8
Årets sirkusopptreden i Hogganvik Landsby	10
Sosial maling med David Newbatt	11

MØTEPLASSEN

Ola besøker ombud Bjørn Erik Thon	12
Savnet av Hans Zoetenhorst på Solborg	15
Solborg skriveverksted legges ned	16
Om dyrene på Hogganvik	17
Killingene, badstue og isbading på Hogganvik	18
Helgeseter 70 år på Goethes fødselsdag 2024	20
Ferietips fra Læsø i Danmark	23

HÅP

'Veiengler' - en eventyrlig kontaktannonse	26
Håp, hvem er du?	27

MINNEORD

Bernt Kasberg Evensen 2.2.1944 - 18.1.2025	28
Terje Johan Hammer 22.8.1948 - 19.1.2025	30
Marius Ulleberg 12.5.1962 - 31.1.2025	31

TEMA: helsepedagogikk og steinerskolene

Det er lettest å lære når man er glad	32
Kunst som en vei til dannelsen	34
Å etablere en skole i skolen i Indre Østfold	37
Vidarskolen: Eleven er pensum!	40
Ett sted for Felix	42
Eventyrlig Karneval på Hedemarken	44
Skolehverdagen med skolehund på Momo	46
Å ta egne valg - å være et fritt individ	50
Håndtrykket som kjennetegn - blikket i døren	52

KRONIKKER

Om ernæring i bofellesskapet	58
Permakultur & Økosamfunn 21.-24.8.2025	57

GLIMT FRA VERDEN

«Felleskap i samtale» 28.-31.5. i Järna	61
Høstkonferanse 1.-4. oktober i Goetheanum	61

BOKOMTALE

Tordis Ørjasæter: «Stadig fortsetter jeg å leve»	62
--	----

AKTUELT

Nordisk fag- og utviklingsdage i Danmark	64
--	----

STEDENE

65

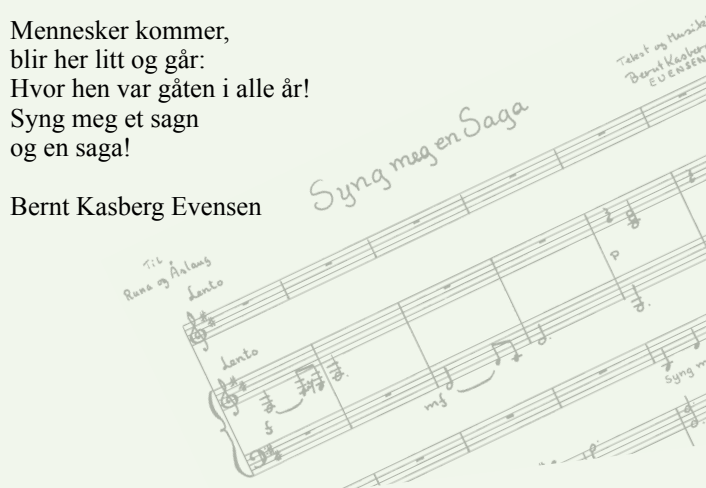
Syng meg en Saga

Syng meg en saga!
Et sagn eller stev!
Vis meg historiens billedvev.
Syng meg et smil og en tåre!

Syng meg en drøm som er
mer enn meg selv!
Syng meg om solregn
og så mot kveld
månen i søvnrikets gåte!

Mennesker kommer,
blir her litt og går:
Hvor hen var gåten i alle år!
Syng meg et sagn
og en saga!

Bernt Kasberg Evensen

Den sosiale grunnlov

Et samarbeidende menneskesamfunns velferd er desto større jo mindre den enkelte stiller krav om selv å få utbytte av sine ytelser.

Velferden øker jo mer den enkelte avgir til sine medarbeidere og jo mer hans egne behov tilfredsstilles av de andres ytelser.

Alt som innenfor et menneskesamfunn motvirker denne lov, må i lengden på den ene eller annen måte avle ulykke og nød.

Rudolf Steiner

Rettighetsseminaret 2024

'Ingenting om meg uten meg!'

Linn Løvlie Slette, daglig leder i Stiftelsen SOR
Artikkelen har stått i SOR-rapport 1-2025

I 2019 ble det skrevet medvirkningshistorie for personer med utviklingshemming i Norge. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) og Stiftelsen SOR fikk i oppdrag fra Kulturdepartementet å arrangere et nasjonalt rettighetsseminar for denne delen av befolkningen. Høsten 2024 ble dette gjentatt da vi samlet 12 deltakere fra hele landet til erfaringsutveksling og læring i Oslo.

Samtale om menneskerettigheter

Siste del av seminaret var en samtale om menneskerettigheter i praksis mellom de tolv deltakerne og kultur- og likestillingsminister Lubna Jaffery og Likestillings- og diskrimineringsombud Bjørn Erik Thon.

Stemningen var til å ta og føle på minuttene før statsråden og ombudet entret konferansesalen i Oslo. I forkant hadde de mottatt noen spørsmål som deltakerne ønsket svar på. I tillegg presenterte også deltakerne spørsmål og innspill som vi hadde jobbet med under seminaret.

Samtalen startet med en presentasjonsrunde, og den ble moderert av daglig leder i SOR.

Bestemme hvor man bor

En av de mest sentrale sakene som ble diskutert, var retten til å bestemme hvor man vil bo. Lubna påpekte at boligpolitikken er kommunenes ansvar, men understreket regjeringens rolle i å sørge for tilstrekkelige ressurser til kommunene. Hun presiserte at personer med utviklingshemming må ha mulighet til å bo forskjellig ut fra sine behov.

Bjørn Erik la til at det er kritisk å overvåke hvordan kommunene følger loven, og viste til kommu-

Deltakere på rettighetsseminaret. Fra Vidaråsen deltok Johanna Hallanger. Alle foto: Olav Helland

ner som har tatt bevisste valg om å unngå tvangsflytting. Han delte også eksempler fra Stange og Eidsvoll, hvor ombudet har vært i dialog for å undersøke lovligheten av ulike beslutninger.

Begge var enige om at retten til å bestemme hvor man bor og hvem man bor med er en grunnleggende menneskerettighet som ikke skal krenkes.

Mobbing

Også mobbing var et sentralt tema. Lubna fortalte åpent om å ha blitt mobbet på grunn av sin hudfarge, og hun understreket hvordan dette har påvirket selvbildet hennes. Hun fremhevet at regjeringen må utvikle handlingsplaner og strategier for å bekjempe mobbing og støtte organisasjoner som jobber aktivt med temaet. Bjørn Erik løftet frem rollemodeller som Ola Henningsen, som har overvunnet mobbing og oppnådd suksess i filmen «Ola - en helt vanlig uvanlig fyr». Begge pekte på viktigheten av å tørre å gripe inn når man ser urett og var enige om at det også er viktig å hjelpe dem som mobber.

Personlig økonomi

Diskusjonen om økonomi dreide seg rundt behovet for bedre informasjon og støtte til personer med uføretrygd. Lubna anerkjente viktigheten av økonomisk selvbestem-

Bjørn Erik Thon og Johanna Hallanger under seminaret i Oslo.

hemmede for å flytte, nettopp på grunn av risikoen for å miste tjenester.

FN-konvensjonen

En seminardeltaker stilte uventet et overraskelsesspørsmål til ministeren om når vi kunne forvente at FN-konvensjonen blir tatt inn i norsk lov. Lubna informerte om at arbeidet pågår, men at det krever videre beslutninger i regjeringen. Hun anerkjente at det var et samlet krav fra organisasjoner som NFU, men kunne ikke gi et konkret svar på prosessen videre. Bjørn Erik understreket på sin side at dette er en sak de vil fortsette å presse på for, og påpekte viktigheten av å styrke lovverket slik at rettighetene blir mer bindende.

Å engasjere seg

Kulturministeren avsluttet seminaret med en sterk oppfordring til deltakerne om å engasjere seg i saker de er opptatt av. Hun oppmuntret blant annet til å ta kontakt med politikere, skrive leserinnlegg og delta aktivt i organisasjonslivet for å fremme egne rettigheter. Både statsråden og ombudet lovet å følge opp temaene de fikk spørsmål om.

melse og foreslo at økonomiske temaer bør bli en del av aktivitetstilbudene. Hun tok opp eksempler på hvordan folk kan bli forvirret rundt sine rettigheter, og viste til at NAV må bli bedre på å gi informasjon. Bjørn Erik påpekte at NAVs systemer ofte kan være vanskelige å navigere i, og han lovet å ta opp saken med NAV-direktøren for å forbedre tilgjengeligheten. Han understreket også behovet for å sikre at folk får riktig veiledning om hvordan de kan disponere pengene sine.

Brukerstyrt personlig assistanse

Flere deltakere uttrykte bekymring knyttet til ulikheter i tilbudet til utviklingshemmede mellom kommunene. Lubna og Bjørn Erik anerkjente problemet og understreket at statlig finansiering og klare retningslinjer kan bidra til mer rettferdige vilkår. Lubna påpekte samtidig at kommunene har et selvstyre som gjør at prioriteringene kan variere, og hun mente at statlig støtte må komme med tydeligere krav. Bjørn Erik foreslo at visse tjenester, som brukerstyrt personlig assistanse (BPA), burde være statlig finansierte for å sikre like rettigheter uansett bosted. Han delte eksempler på frykt blant utviklings-

SOR vil blant annet initiere et møte med Bjørn Erik Thon for å sikre et videre fokus på de viktige temaene deltakerne trakk frem. Representanter fra seminaret vil også inviteres med. Dette seminaret viste atter en gang hvor viktig det er å skape og tilrettelegge for inkluderende arenaer der personer med utviklingshemming kan delta på en meningsfull, likeverdig og trygg måte. Selv om utviklingen på feltet noen ganger kan gå tregt, ser det ut som vi begynner å bevege oss bort fra praksisen der utviklingshemmede blir behandlet som passive tilskuere i eget liv, og mot en praksis der det gis rom til å representere seg selv og påvirke beslutninger som blir tatt.

Rettighetsbanken

Det er en helt ny ressurside fra Stiftelsen SOR for deg som skal legge til rette for rettighetsopplæring og gode medvirkningsprosesser.

www.stiftelsen.sor.no/kompetanse/rettighetsbanken/

NORDISK SOSIAL ALLKUNST 22. - 26. JUNI 2026

«Vil du være med, så stíg på!»

Tekst: Dag Balavoine, Prosjektgruppen

Prosjektgruppen for Nordisk Allkunst møttes 13.-15. februar i år for å ta viktige beslutninger for festivalen som skal foregå i Norge neste sommer. Det ble bestemt at Nordisk Sosial Allkunst skal foregå fra mandag 22. til fredag 26. juni 2026 på Scandic Park i Sandefjord. Temaet er FN-konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne, og selve festivalen skal kalles: «Vil du være med, så stíg på!» Hovedkunstverket som vi skal jobbe med under disse dagene, er eventyret om «Askeladden og de gode hjelperne».

FNs generalsekretær António Guterres sier: «Å realisere rettighetene, handlefriheten og lederskap til personer med nedsatt funksjonsevne vil fremme vår felles framtid. Vi trenger alle, inkludert funksjonshemmede, ombord for å nå bærekraftsmålene ... La oss forplikte oss til å bygge en bærekraftig, inkluderende og rettferdig framtid for alle, uten å etterlate noen.»

Skipet som gikk like godt til lands som til vanns, tegnet av Theodor Kittelsen, Nasjonalmuseet.

I forestillingen «Askeladden og de gode hjelperne» skal det bygges et skip som går like godt til lands som til vanns, noe som jo er en nesten umulig oppgave. I dette skipet skal alle ombord,

Prosjektgruppen for Nordisk Sosial Allkunst - 2026 består av: Danmark: Nicolaj, Manuela, Morten. Sverige: Trajanus, Katharina, Sonny. Norge: Ola, Runa, Dag, Aina.

uansett hvilken funksjonsvariasjon man har. Til slutt viser det seg at det nettopp er alle funksjonsvariasjonene og samarbeidet mellom disse som gjør at det umulige oppdraget kommer i havn. Alle deltakerne i konferansen blir med på fremføringen av spillet. Før festivalen vil man øve inn sangene og tekstene i sine virksomheter og respektive land, og under konferansedagene blir alt dette satt sammen til en helhetlig fremføring.

Prosjektgruppen vil arbeide videre med forberedelsene. I Norge skal Ola Henningsen og Dag Balavoine reise rundt i løpet av året for å inspirere ambassadør-grupper som skal forberede festivalen både tematisk og kunstnerisk.

Sett av dagene 22.-26. juni 2026 allerede nå. I neste utgave av LandsByLiv kommer det mer om planleggingen av den nordiske allkunstfestivalen 2026.

Full feíring av Ljabruskolens 40 ár

Tekst: Ingrid Lovise Gammelsæther, daglig leder
Foto: Ljabruskolen

I august inviterte skolen de 'gamle' elevene og lærerne, de som hovedsakelig hadde vært ved skolen og sluttet før den flyttet til Ljabru. Dette

ble behørig gjengitt i LandsByLiv 57.

Jubileumskonserter

17. desember inviterte skolen foreldre og venner til en flott julejubileumskonserter i Nordstrand kirke og med bursdagskakespising etterpå. Hele skolen deltok, og alle sang julesangene. Det ble et stemningsfullt pusterom i

en travel adventstid. Å se sine elever blomstre på scenen og synge sine soloer foran over 200 mennesker var et stort øyeblikk.

Det gjaldt også for foreldrene, og etter konserten utbrøt en forelder: – Aldri hadde jeg trodd at mitt barn skulle stå foran et publikum og synge solo i en mikrofon!

Jubileumsnyttårsball

Den 25. januar 2025 var det duket for jubileumsball for skolens 40 år. Her var både elever som tidligere hadde gått på Ljabruskolen og skolens videregående elever invitert, i tillegg til lærerne som har fulgt disse elevene. Det ble stor gjensynsglede mellom 'gamle' og eksisterende elever, tidligere ansatte og dagens lærere.

I løpet av kvelden var det taler for kvinnene, mennene og alle andre! Og ikke minst var det polonese og disco med egen DJ.

Klovneuke

Den siste feiringen ble gjennomført i uke 7 – en hel uke med festligheter for elevene som går på skolen i dag.

Da kom det klovner til Ljabruskolen som hjalp elevene og lærere med å bli 'klovnifiserte'. Klovnene hjalp også

elevene til å lage en fantastisk forestilling. Etterpå var det festivitas med matservering i alle klasserom.

Nå har vi festet ferdig for denne gangen og kan lene oss tilbake og vente på skolens neste jubileum! Måtte det bli like gildt og vakkert som dette!

Sandra og Anouk sjonglerer med fat. Menneskepyramide. Mats øver fanedans. Kristin og Anouk i aksjon.

Årets sirkusopptreden i Hogganvík Landsby

Tekst: Elisabeth Husebø
Foto: Insa Rumpf og Lea Pfeiler

I uke 10 kom sirkuspedagog Carl Olsen og hans Sirkus Sibylla på sitt årlige besøk til Hogganvik, med koffertene fullpakket av baller og ringer og kjepler og festlige kostymer.

Ingen husker lenger hvor mange ganger Carl har vært her på Hogganvik, men vi tror det er i hvert fall 12 -15 ganger.

Da trener artistene – landsbyboere og praktikanter – i tre og en halv dag på alle slags kunster, og så inviterer de til en storslått forestilling.

Sosial maling med David Newbatt

Tekst: Ben Scheddel-Mohr
Foto: Insa Rumpf

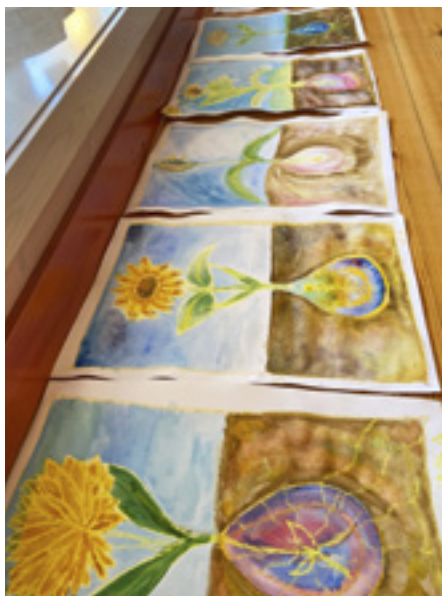
I februar fikk Hogganvik Landsby besøk av David Newbatt. David bor i en Camphill i Skottland, men han kommer egentlig fra England. Nesten hvert annet år kommer David på besøk for å male med oss alle, for en ukes tid.

Både formiddag og ettermiddag møttes vi i Iduna og malte sammen. Om kveldene arbeidet David med de bildene som han begynte på sist gang.

Med David har det man maler alltid en mening eller betydning. Det kan for eksempel være selvbevissthet eller brobygging mellom mennesker, eller mellom det jordiske og idéverdenen.

Om kvelden samlet han de unge medarbeiderne. Det som de malte var noe helt annet enn det han malte med hele landsbyen. I den store gruppen malte vi nesten alltid noe med et konkret motiv. Det var annerledes med praktikantgruppen som malte på én stor plate sammen. Men størst forskjell var at det var ikke noe konkret motiv. På begynnelsen var det ganske vilkårlig, og bare etter hvert kom bildene sammen, og grensene mellom det hver enkelt hadde malt, ble oppløst.

Etter en veldig fin og kreativ uke takket vi David for en fin tid og alle nye vakre bilder vi nå har her i landsbyen.

Det viktigste er å kunne velge selv

Tekst: Ola Henningsen og Dag Blakkisrud

Filmen om «Ola» har ført med seg mange ting. Nye bekjentskaper og nye relasjoner. Ukjente mennesker som snakker til Ola på gaten og kjenner ham igjen fra filmen. Men Ola selv er opptatt av å komme tilbake til normalen, og det betyr skogs- og butikkarbeid hjemme på Vidaråsen og vanlige rutiner i huset der han bor.

En ny ting som skjedde før jul er at Ola ble valgt inn som medlem av representantskapet i Camphill noe som betyr å delta på disse møtene to ganger i året. En gang om høsten på Vidaråsen og en gang om våren i en annen landby. Likestillings- og diskrimineringsombud Bjørn Erik Thon og Ola ble kjent med hverandre på premieren av Ola-filmen og traff hverandre også da ombudet lanserte rapporten sin om funksjonshemmedes rettigheter som fant sted på Vidaråsen. På sitt første representantskapsmøte avtalte det to å møtes for en samtale for å kunne si noe mer om innføringen av CRPD (Convention on the Rights of Persons with Disabilities). Dette er en konvensjon som er vedtatt av FN og som kanskje (forhåpentligvis) kommer til å bli vedtatt av norske myndigheter.

- Åh! Fy Søren!

– Åh! stønner Ola i telefonen: – Jeg rakk ikke toget! Jaja. Nå må jeg vente på neste da. En halv time ...
– Det går fint, sier jeg. – Vi rekker avtalen vår med Bjørn Erik, likevel. Neste beskjed kommer på sms:
– Jeg står ved Narvesenkiosken. Og utenfor Narvesenkiosken møter jeg en blid og opplagt Ola. For på toget har han kommet i snakk med noen lærere som kjente ham igjen fra filmen. – Sånn er det vel å være kjendis, sier jeg, – du blir kjent igjen overalt. Kanskje det er litt hyggelig også? – I hvert fall denne gangen, sier Ola. – Men helst liker jeg jo å være helt vanlig.

Hos ombud Bjørn Erik Thon

Helt vanlig er det ikke da vi kom frem til likestillings- og diskrimineringsombudets kontor. Der blir det den reneste seiersrunden for Ola, og folk kommer ut av kontorene sine for å hilse. – Du gjør en viktig jobb som forbilde for mange, sier noen. De mente nok at Ola hadde vært veldig modig med å være så åpenhertig i dokumentarfilmen om ham. Og da ombud Bjørn Erik Thon dukker opp, blir det klemming og latter, og samtalen kommer fort i gang.

CRPD (rettigheter for mennesker med funksjonsvariasjoner) er temaet. Ola ser ut i luften og tenker seg litt om før han begynner med spørsmålene. Det gjelder å være konkret, for slike konvensjoner er fulle av vanskelig språk. Så sier Ola: – Menneskerettigheten burde vel gjelde alle. Uansett. Hvorfor må det lages en ekstra lov for mennesker med funksjonsvariasjoner?

– Jo, svarer Bjørn Erik. – Det er jo sant som du sier, at de generelle menneskerettighetene gjelder for alle. Men reglene for menneskerettigheter er ganske gamle, og den gangen de ble vedtatt, tenkte folk annerledes om samfunnet enn det vi gjør nå. Etter hvert var det noen som mente at selv om vi har almene menneskerettigheter, så var det behov for å ivareta noen spesielt. Først kom kvinnekonvensjonen. Så ble rasespørsmål aktuelt, at man ikke kan diskriminere noen på bakgrunn av rase. Og så ble det satt et eget søkelys på folk med utviklingshemming.

Å bestemme selv

CRPD handler mye om å kunne bestemme over eget liv, bestemme selv om eget bosted og jobb for eksempel. Men her er det mange vanskeligheter, blant annet at ikke alle kan bestemme uten hjelp. Og da er det viktig å tenke igjennom *hvordan* den hjelpen skal være. Dessuten er det storpolitikk i slike spørsmål. – Når FN vedtar noe, bør Norge også vedta det samme, og den regjeringen vi har i Norge nå har bestemt at CRPD skal tas opp som egen sak i Stortinget og at CRPD skal tas inn i menneskerettsloven. Vi håper jo at det ender med et vedtak, sier Bjørn Erik. – Men mye handler om politikk og penger.

Ola har inntrykk av at politikere er blitt mer opptatt av folk som har funksjonsvariasjoner nå enn de var før og at de har positive holdninger til å gjøre noe nytt for dem.

Bjørn Erik tror det kan være litt forskjell på liv og lære. Når det kommer til penger er ikke alle like enige lenger. – Noen ganger er politikere litt redde for ting som koster. Og det er jo det de er redde for hvis CRPD blir innført, sier Bjørn Erik. – Blant annet at det må bygges nye boliger og kanskje må flere jobbe som hjelpere blant annet til beslutningsstøtte. Men det er ikke sikkert det blir så dyrt. Det viktigste er at CRPD slår fast noe veldig viktig, nemlig at det er *hvordan* vi har organisert samfunnet vårt og holdningene våre, og ikke den enkeltes

Ola Henningsen besøker diskriminerings- og likestillingsombud Bjørn Erik Thon. Alle foto: Dag Blakkisrud

funksjonsnedsettelse, som er problemet. Ola er enig. Han mener at nå som aksepten blant vanlige folk er blitt større, må politikerne også følge opp. Det må komme ressurser slik at vi kan bygge videre på den godviljen som allerede finnes i samfunnet.

«Team Pølsa»

– Det er viktig å være realistisk, sier Ola. – Ikke rose-male. Ola ser av og til på Team Pølsa, et TV-program der en tidligere langrennsløper danner et lag sammen med seks personer med ulike utviklingshemninger. De skal samarbeide for å gå et skiløp under VM i Trondheim. – Det var litt moro å se, sier Ola, sånne ting er realistiske.

– Det er visstnok over en million som har sett det TV-programmet, sier Bjørn Erik. Han synes det var sterkt å høre om den jenta som aldri hadde vært med på et lag før. Team Pølsa viste så godt hvordan mennesker med utviklingshemming kan gjøre ting for hverandre og bety noe for andre. Sånn var det jo også med Trygve i den serien. Han ble engasjert da han forsto at han kunne bety noe for noen andre.

Viktig med forbilder

Etter «Ola»-filmen har Ola opplevd noe hans synes er spennende. Folk tar lettere kontakt med ham etter å ha sett ham på lerretet. Ola reflekterer over at det kan ha påvirket hvordan folk snakker – eller ikke snakker – til noen som har utviklingshemming. – For mange unnlater jo å snakke til en som har utviklingshemming, sier Ola. – Kanskje fordi de er redde for å si noe feil? – I dette

spørsmålet er jo du et viktig forbilde, sier Bjørn Erik. Han mener at «Ola»-filmen kan ha vært med på å fjerne noen barrierer. – Kanskje er det ikke så farlig å si noe feil? Og bedre å si noe dumt enn ingenting? Ola nevner Mads Ibelin, som også er et viktig forbilde.

Å kunne leve sitt liv på sin måte

Ola har plantet et frø hos dem han jobber sammen med på Vidaråsen. Går det an å etablere en transportabel Café? Ola har en lidenskap for å lage god kaffe. – Ville det være mulig å selge kaffe til folk på landsbygda i Andebu hvor folk ikke får kjøpt kaffe latte og cappuccino og slike ting. Det kunne vært noe? Bjørn Erik har opplevd en slik kafé på en reise og blir entusiastisk.

– Det er jo det CRPD handler om, sier han. – Å finne frem til områder der hver enkelt kan gjøre noe som gir mening, og kanskje også gi noe tilbake til samfunnet.

– CRPD er jo faktisk litt spennende, sier Ola. Han skal på konferanse i Trondheim. Men det kan også være litt frustrerende med slike store spørsmål. En ting er å forstå det som står i en konvensjon. Språket. Det er neimen ikke lett. Noe annet er innholdet. Ola synes det er forferdelig at det i 2025 fortsatt er noen som ikke selv får bestemme hvor de skal bo.

– Men jeg har vært heldig, sier Ola. – Jeg har kunnet bestemme selv. Det vil si: Jeg har jo fått hjelp til å finne frem til valgene mine. – Ja, det skjønner jeg, sier Bjørn Erik. – Alle trenger jo støtte rundt seg. Jeg trenger også det. Beslutningstøtte. Noen trenger mye støtte og andre mindre. Noen trenger mye hjelp. – Men du trenger kanskje ikke så mye støtte, spør Bjørn Erik og ser på Ola. – Nei, sier Ola. – Jeg kan jo gjøre mye selv.

Det er en fin grense mellom beslutningshjelp og manipulasjon. Det er viktig å ha en bevissthet om slike grenser. Finne de områdene der det er mulig å bestemme i eget liv, og kanskje også få hjelp til å forstå hvilke områder der det ikke er så greit. Det vil jo variere fra menneske til menneske.

Den riktige beslutningen

Livet handler jo ikke bare om å bestemme og beslutte. Det gjelder å finne frem til den riktige beslutningen. Og i viktige valg trenger de aller fleste litt hjelp. For eksempel når det gjelder jobb. En ting er hva man selv tror om et yrke, noe annet er den virkeligheten som et yrke innebærer. For å vite mer om det, må man snakke med noen som har erfaring og vet hva det går ut på.

Sist gang Ola deltok på en CRPD-konferanse ble det snakk om en ung dame som helst ville jobbe i barnehage. Noen var imot det og mente at det ikke var en så god idé. – Da jeg hørte den diskusjonen, våknet det en greie i meg, sier Ola. – Jeg måtte tenke tilbake på den tiden da jeg også ville jobbe i en barnehage. Det var litt sårt at noen sa at det kanskje ikke passet så bra for meg, fordi jeg hadde veldig lyst. Men da jeg hørte denne diskusjonen på CRPD-møtet, skjønte jeg at jeg den gangen fikk hjelp til å ta en riktig beslutning, at barnehage nok ikke var noe for meg.

Mens Ola forteller, tenker jeg litt for meg selv: Det er jo ikke bare folk med utviklingshemming som trenger hjelp til å ta egne valg. Alle trenger det. Selv Kongen har rådgivere som hjelper med å finne de riktige svarene på de utfordringene som han har. Og i dag er Ola glad for at han ikke jobber i barnehage. For det kan oppstå situasjoner han ikke kan kontrollere, for eksempel hvis noen må tas ekstra vare på. Ola jobber nå mest i skogen på Vidaråsen. Der kan det også skje ting, noen kan skade seg på en sag eller få et tre i hodet. Men de er ikke alene der i skogen og kan få hjelp.

Bjørn Erik forteller at han også driver litt i skogen når han er på hytta si. – Uansett, sier Bjørn Erik. – Farlige situasjoner kan oppstå. Da er det viktig at vi har noen i nærheten som tar ansvar og kan hjelpe oss. Ola og Bjørn Erik snakker om dem som gjør viktige jobber i samfunnet, som politi, ambulansesjåfører og brannmenn, og Ola lurer litt på om slike jobber kanskje kunne være noe å tenke på? Men da parerer diskriminerings- og likestillingsombudet kjapt: – Når det gjelder oss Ola, så passer nok jeg best på et kontor, og du kanskje best i skauen på Vidaråsen. Da gliser vi godt alle tre.

Litt etterpå står vi igjen ute på gaten i Oslo. Begge smiler vi og er fornøyde. Det er sol og varmere i været. Ola skal besøke sin søster, og kanskje blir det en tur til Bygdøy? I hvert fall blir det handling av presanger til onkelbarna!

Savnet av Hans Zoetenhorst på Solborg

Tekst: Thomas Krog

Foto: Hans Zoetenhorsts Facebook

Alle her på Solborg savner Hans, og det er ikke rart, for vår kjære Hanseemann er ikke lenger på Solborg. Han er hjemme i Nederland. Men Hans var en alle tiders mann med hjertevarm vennlighet, snill, morsom og full av humor. På Solborg var han min første verkstedsleder i skogen, og Hans lærte meg å stable ved og legge ved i tilhenger, og etter hvert lærte jeg også å kappe tennved og små oppfyringsved.

Steinerparodi

Jeg savner Hans. Hans hadde mye humor og kunne spille forskjellige figurer, og han egnet seg nesten til å være skuespiller. Han var også musikalsk, sang og spilte gitar. Han sang engelske viser når han var medarbeider på Asbjørnsen og Moe Hus etter at han hadde sin første medarbeidertid på Parmann Hus.

En periode begynte han å spille Rudolf Steiner. Det var morsomt, syntes jeg, men dessverre gikk det litt for langt, og hans Steinerparodi måtte sensureres bort. Men så gikk tiden videre, og han begynte å spille en tannløs herremann, som ikke ville gå til tannlegen. Han ville heller spise lakris, karameller og alle forskjellige godterier.

Hansmumle

Den gamle mannen het Hansmumle, og Hans var flink til å spille ham. Det syns jeg var veldig morsomt. Hansmumle er Hans sitt alter ego, som bare tenker på å drikke opp pengene på vodka og lakris. Han blir også kalt for Mumlehans. Hans fikk også navnet Kornakov, et russisk ord for dement.

Hansmumle går bøyd som en gammel mann og roter verre enn kassekaniner og snakker sitt eget språk. Han vil ikke gå til tannlegen, han vil ikke spise gulrøtter,

rødbeter, løk og andre grønnsaker. Han vil helst spise bare grøt med yoghurt og får luft i magen og må sitte og prompe på do. Men han lar seg lett erte, siden han ikke vil spise gulrøtter, og da blir han kalt for Hansmumle Gulerøtter! Sånn kaller vi ham.

Til Bergen

Jeg roper:
Tannlegen! Ja, men Tannlegen!
Og Hansmumle svarer: Men, Men, Men. Han kaller tannlegen for Satanslegen. Fordi tannlegen trekker tanna for det minste hull.

En dag drar Hansmumle med følge en tur til Bergen, og han vandrer gjennom byens sentrum, men plutselig må han ta en morsom buss. Det er nemlig en trolleybuss som har stang på taket og går på strøm. Hansmumle tar denne bussen fra byens sentrum, forbi Stadsporten og hele Kalfarsiden, på Lille Årnstadsiden, og så ankommer han TANNLEGEN!

Høneføtter, gulerøtter
halsen på en svane
Dette ser småpikene
han har en skrekkelig vane.

Solborg skriveverksted legges ned

Tekst: Jan Bang, Wenche Monsen og Thomas Krog
Foto: Jan Bang

Det begynte for 15 år siden, og da som noe helt annet. På et redaksjonsmøte i Landsbyliv i 2009 snakket vi om arbeidet med å sende ut blader til våre abonnenter. Den gang hadde bladet en beskjeden lesekrete med ett par hundre abonnenter. Redaksjonen gjorde det meste selv, skrev ut adresselapper, klistret dem på hvert eksemplar, og kjøpte frimerkene som vi også klistret på. Det var stort sett Jan, som den gang var redaktør, som gjorde dette. Etter hvert ble det flere og flere abonnenter, og arbeidet tok stadig mer tid.

Da spurte Borgny Berglund om vi ikke kunne få hjelp fra beboerne på Solborg? Det var en god ide! Jan sjekket dette, og jo, vi kunne etablere et lite, beskjedent verksted for å utføre oppgaven. Om dette skrev vi: «Vi tror at et slikt initiativ vil skape et sterkere Landsbyliv-miljø, og forankre bladet i de idealene som Camphill er basert på; at vi arbeider sammen med mennesker som har spesielle behov.»

Den gang var det Hanne Kveli, Nina Brun og Nils Erik Bondeson, og Jan var verkstedsansvarlig. Det var overraskende populært å klistre adresselapper og frimerker. «Denne skal til Mette, min søster!» sa Nina, «Her er et blad til Tom, han kjenner jeg jo fra Hønefoss», ropte Hanne. «Simone traff jeg da jeg bodde på Vidaråsen», bemerket Nils Erik stille. De fant så mye glede i dette arbeidet. Jovisst er det mye vi medarbeidere kan lære!

En dag kom Hanne med en anmeldelse av en bok som inneholdt en rekke innlegg fra mennesker som har spesielle behov. Hun var så opptatt av boken at hun utbrøt: «Jeg skulle ønske at jeg hadde skrevet noe om meg selv for denne boken!» «Ja, hvorfor ikke», svarte Jan. «Du kunne skrive noe for Landsbyliv om deg selv!» «Jeg også», svarte Nils Erik. Sånn ble det til at skriveverkstedet begynte å skrive for Landsbyliv, etter som årene gikk. Og senere også for bladet Mennesket. Og nå skriver Nina som bare det, selv etter at hun er flyttet ut av Solborg.

Vi inviterte til verksteder og konferanser. Borgny holdt et seminar for oss om å fotografere. Beboere og medarbeidere kom fra flere Camphill-landsbyer i Norge for å delta på en skrivekonferanse, holdt over tre dager. Vi dro på tur, vi skrev om årstider, vi besøkte andre verksteder på Solborg og skrev om dem. Vi har intervjuet medarbeidere og beboere, vi har anmeldt filmer og bøker. Vi har også skrevet nekrologer for beboere som har gått bort, Nils Erik Bondeson, Torill Haakonsen og Ruth Andresen.

Når noe ble trykket i Landsbyliv, var det alltid rørende å se ansiktene til beboerne, når de bladde opp og fant teksten sin, bilder de hadde tatt, eller bilder av dem selv i virksomhet. Det skapte selvtilit, de vokste som individer, de opplevde mestring!

I 2013 begynte vi å skrive for Solborg Avisen, som kom ut av og til. Året etter tok vi over ansvaret og satte sammen avisen fire ganger i året. Vi har gjort det regelmessig siden da, i over 10 år. Og med bilder fra 2015. Årskalenderen for Solborg startet vi opp med i 2021, etter et forslag fra Anuj Kumar. Vi har nå utgitt kalenderen i 5 år med ulike temaer; dikt, årstidsfeiringer, hus og arbeid, kunst på Solborg. Den siste for 2025 handler om mat på Solborg. Kalenderne er blitt brukt som julegaver fra Solborg til venner, pårørende og andre kontakter som det er passende å sende en gave til.

Etter hvert som årene gikk, sluttet noen i verkstedet, og andre beboere kom inn i gruppen. Hanne flyttet til Hønefoss, Nina til Nesodden, og Nils Erik gikk over terskelen i 2021. Nå som vi må slutte, er vi nesten en helt ny gruppe, Maria Christina, Emilie Tollefsen, Wenche Monsen og Thomas Krog. For økonomien på Solborg strekker ikke lengre til. Det er ikke penger til å fortsette

verkstedet. Beskjeden kom helt plutselig, like før jul, og den måtte holdes hemmelig for ikke å ødelegge julen for beboerne. Dermed fikk vi ikke anledning til å avslutte på en verdig måte.

Thomas har vært med i skrivegruppen siden høsten 2023. Han liker godt å prate og skrive, og han synes også det er helt greit hvis vi av og til måtte stryke ting han har skrevet. Han er fornøyd med at han fikk anledning til å være med i skriveverkstedet og har skrevet en siste artikkel om Hans. Wenche har vært med i mange

år, siden 2014. Også hun liker godt å skrive, og det går bra når vi hjelper hverandre. Wenche har hatt korte innlegg med bilder i Solborg Avisen helt siden hun begynte.

Det er trist at dette nå skal holde opp. Samtidig eksisterer mappen med de mange utgavene av Solborg Avisen. De vil være et verdifullt bidrag til de som i framtiden vil skrive historien om Solborg. Vi håper også at de mange beboerne som var innom skriveverkstedet i alle disse årene, har fått noe med seg og sitter igjen med gode minner om aktiviteten vår.

Om dyrene på Hogganvåk

Tekst: Roy Victor Hansen
Foto: Bjarne Kvist Hansen

Jeg går til fjøset hver morgen klokka halv seks. Da gjør jeg først klar melkeorganene til melking av kuene, og så sitter jeg på en stol og ser på to kviger; den ene har en hjerteformet flekk i pannen, den andre har en V-formet flekk.

Så ser jeg på geitene; det kom åtte killinger rundt jule-tiden, og de er morsomme å se på. De er veldig fine.

I hønsehuset ved Lars Hertervig Hus har vi noen hvite «industrihøner». Det er høner som har vært i et stort hønseri, og som vi har overtatt da de ble «pensjonert» derfra. Nå får de lov til å gå fritt omkring og hakke i jorda og gjøre sånt som høner liker å gjøre. Og de er fremdeles flinke til å legge egg.

Og så har vi en høne av en rase som heter sju-seks, og så har vi en hane. Sammen med hønene bor det to griser; Trygve og Tutta. De er hengebuksvin, som vi har som kosegriser – de skal ikke bli til bacon!

Killingene på Hogganvík

Tekst og foto: Renato Sauer

Ved juletider hentet vi geitene tilbake til gården for vinteren. Da vi kom til beitet, fikk vi en stor overraskelse. Vi så en liten geitunge stå på bakken og se ned på oss. Dette var rart, fordi vi ikke hadde visst at noen av geitene var drektige. Vi hadde ikke planlagt å få geitekillinger om vinteren.

Plutselig kom en til geitekillung fram. Det var to! De var en fin overraskelse. Med geitekillungene i armene og litt mat klarte vi å få de andre geitene til å følge oss hjem til gården.

Vi laget en liten bås til de to mødrene og babyene deres. Men mødrene kranglet og sloss mye, så vi måtte skille dem. En av killingene hadde vondt i beinet og kunne ikke gå så bra.

Vi hjalp henne, og etter litt tid ble hun bedre. Så ble det født fire flere geitekillinger! Nå er alle seks geitungene friske og veldig nysgjerrige.

Å gå í badstue

Tekst og foto: Willy Müller

Jeg heter Willy. Siden september har jeg bodd i Hogganvik Landsby på Vestlandet i Norge. Jeg jobber her som ung medarbeider for et år. Også Ben, Anouk, Renato og Lea er her i Hogganvik som unge medarbeidere.

I landsbyen vår har vi en badstue. Denne badstua har en annen ung medarbeider bygget for mange år siden. Vel-dig snart bestemte vi oss for å gå regelmessig i badstue. Siden september tar vi badstubad en gang hver uke. Av og til må vi spørre vår skogsmester Gisle om å bringe oss mer ved til badstua.

Når vi skal ta badstubad, må vi fyre med ved i ovnen. Vi må begynne minst to timer før vi kan

gå i badstua. Vi må tilbake minst tre ganger for å fyre i ovnen. Det har allerede skjedd at vi har frosset der.

Ved siden av badstua er en bekk. Etter badstubadet går vi og bader i bekken. Det er veldig morsomt. Så langt er det bare Lea, Anouk og jeg som har vært i badstua. Vi klarte ikke å overtale Renato og Ben.

Isbadíng í Víndafjorden

Tekst og foto: Anouk Schöchle

Jeg heter Anouk og har bodd i Hogganvik i seks måneder. Jeg var den første unge medarbeideren som kom hit i fjor, men bare tre dager senere kom Ben. Idéen om å bade hver dag i fjorden kom fra meg. (De andre unge medarbeidere anklaget meg for idéen til å begynne med, men det er på frivillig basis, jeg sverger!)

Ben og jeg begynte med bading i august, og Willy og Lea ble med fra september. I begynnelsen badet vi på det som kalles Sankthans-stranden, men når det regner, er det ikke så greit, fordi da er klærne også våte når vi kommer opp av vannet. Så Willy foreslo at vi badet rett

foran båthuset. Der kan man skifte i et tørt rom.

Om vinteren er vanntemperatur gjennomsnittlig 4,5 C – 5 C. Det er veldig kaldt, spesielt føttene vil ikke varmes opp igjen etter bading.

I går fant Ben en død skarv på stranden, han trampet nesten på den. Ben var veldig opprørt da han viste den døde fuglen til oss, og det var så viktig for ham at vi ikke skulle ta klærne på før vi så på fuglen.

Å avslutte hver dag med bading og vennene mine, som en felles rutine, er veldig koselig. Takk for det Ben, Willy og Lea!

Helgeseter 70 år på Goethes fødselsdag 2024

Tekst: Helgeseter pensjonistgruppe
Foto: GC Rieber Fondene

Når vi pensjonistene sitter sammen og mimrer om gamle tider på Helgeseter, er det en lystig stemning. Vi vil gjerne dele litt av gleden og ikke minst stoltheten vi føler ved å ha bodd og jobbet på Helgeseter i oppstartstiden.

Men først et lite tilbakeblikk på hvordan det hele startet. Det var Kate og Paul Rieber som tok initiativ til å etablere Helgeseter i 1952. Kate opplevde hvor virksom antroposofisk medisin kunne være, og ønsket å gjøre det tilgjengelig for alle. Først da Kate og Paul var til stede på et foredrag i Bergen med Dr. Karl König, så de en mulighet. Dr. König fortalte hvordan behandling av barn med spesielle behov, basert på antroposofisk medisin og pedagogikk, bidro til at barna fikk utvikle sitt potensiale.

Drømmen om å skape et hjem for barn med utviklingshemming slo rot. Kate tok kontakt med norske myndigheter og fikk godkjenning fra det norske helsevesenet til å etablere det som senere ble til Helgeseter. Det ble mye arbeid, men hun og Paul hadde mange gode hjelpere. Fana Kommune overdro Øvre Sædalen gård til formålet. Første spadetak til nytt hovedhus ble tatt i mai 1953, og under byggingen strømmet det inn gaver fra alle kanter. Det kom 200.000 murstein, ekstra pent panel og tekstiler fra ulike tekstilfabrikanter i Norge og bestikk til 60 personer. Første barn flyttet inn 9. april 1954, og Helgeseter ble høytidelig åpnet 28. august 1954 som hjem og skole for 30 barn.

Helgeseter skulle bli et godt hjem for barn i alderen 0-16 år og med foreldrene som viktige medspillere. Helgeseter skulle også være en arbeidsplass som gav medarbeidere utviklingsmuligheter. Filosofien til Rudolf

Steiner om at alle mennesker, også de som ikke er normalt fungerende, har en frisk kjerne som kan utvikles, var og er en viktig rettesnor i det daglige arbeidet. Målet var at utviklingshemmede skulle lære å mestre eget liv og bli deltaker i et sosialt samfunn. Dr. König og hans kollega Dr. Margit Engel tilbød seg å bidra med det faglige i startfasen.

Etter en litt turbulent oppstartsperiode forlot dr. König og dr. Engel og deres medarbeidere Helgeseter. Lilli Nøstdal, som hadde helsepedagogisk kunnskap fra Granly på Kapp og fra det antroposofiske hjemmet Sonnenhof i Sveits, overtok som bestyrerinne. Hun ble en klippe. Lilli preget det daglige arbeidet med eksemplets makt, glede og humor. Vi husker hennes omsorg for alle, myndighet i alle situasjoner, ro og innsikt. Hun hadde mange gode hjelpere, den viktigste var dr. Kristin Eline Jebsen, eller Kitta, som ansvarlig lege. Venner og familie av Kate og Paul Rieber bidro i stort monn, ingen nevnt, men ingen glemte.

I boken *Det gode liv på Helgeseter* står det: «Fellesskap og samfølelse er nødvendig for at et helsepedagogisk hjem skal fylle sin oppgave. Pleie, undervisning og medisinsk behandling må knyttes nøye sammen.» Hver dag hadde vi en morgen- og kveldssamling pluss et formiddagsmøte for å dele informasjon om dagens hendelser. Viljen til å hjelpe hverandre var stor siden alle var godt informert om beboere og gjøremål.

Årstidene, høytidene og en fast rytme i hverdagen ble rammen på et vanlig år på Helgeseter. Pionertiden var preget av å etablere faste rutiner på ukes-, måned- og årsbasis. Alle høytider hadde sine skuespill og sin musikk. Den årlige opera- eller teateroppsetningen var populær blant beboere særlig fordi medarbeidere fra ulike yrker også deltok. Kitta spilte gjerne fiolin, kokken, bestyrer og pleiere samt noen fra vaskeriet deltok med iver og glede. Øvingene og fremføringen bandt oss sammen. Ferier ble tilbragt i inn- og utland.

Skole, verksted, gårdsbruk og daglige rutiner ble flettet tenksomt sammen, slik at alle kunne lære eller bidra utfra sine forutsetninger. Vi spiste alle måltider sammen. Når gongongen klang, gikk vi alle til våre faste plasser i spisesalen. Bordvers ble lest, etterfulgt av et unisont «Signe maten», før måltidet startet og like viktig «Takk for maten». Vi gjorde mye for at alle skulle klare å gjennomføre måltidet. Mestring er viktig for selvverdet. Middag ble servert midt på dagen, etterfulgt av en middagshvil. De mest urolige fikk sin pause sammen med en medarbeider. Etter hvile var det gjerne sang og skuespill. Kveldsmat ble etterfulgt av omhyggelig kveldsstell. Vi pyntet oss på lørdagen og gjorde noe

kjekt sammen. Søndag var helligdag og bibellesning, gjerne etterfulgt av tur før middag.

Stell og kos med kyr, sauer, griser og høner er berikende gjøremål i det å leve et liv. Alle hestene var viktig for gården. Vi kan nevne at kokken hev seg på hesteryggen og red til butikken om han manglet noe. Men hestene ble mest brukt av beboere som foretok rideturer i området, enten alene eller med følge. Hesten Nille var viktig for Jan Erik. Sammen med Nille kunne han måle krefter og utvikle omsorg. Stallen ble pyntet etter alle kunsten regler, og da Nille måtte forlate oss og livet, leiet Jan Erik Nille inn i hallen. Da fikk alle ta ordentlig avskjed. Det kunne trolig ikke skjedd i dag.

Ble det strålende vær, dro vi på kjøretur. Beboerne satt omtrent oppå hverandre inni bilen og uten bilbelte. Dette uventede og spennende førte til mye glede og latter. I dag er dette ulovlig og trolig betraktet som for risikofyllt. Men du og du, så gøy det var. En periode hadde vi brødleveranse fra Martens. Hvis sjåføren glemte å lukke vareluken forsvarlig, var Margaret på plass og tok et stort jafs av bløtkaken. Glen klatret helt opp på mønet av hovedhuset, fordi han ville finne ut hvilket skonummer «mannen i skorsteinen» hadde. «Mannen i skorsteinen» var værhanen vår. Glen kom heldigvis hel ned igjen. Geir sendte bil med materialer tilbake, fordi vi trengte ingen materialer.

Første barnet kommer til Helgeseter: Grethe Larsen triller forventningsfullt dukkevognen sin på vei ned til Røde Hus, sammen med hennes foreldre og Kate Rieber (til venstre). Foto: Helgeseter

Fra de første årene. Foto: Helgeseter
Helgeseter 1962. Foto: Widerøe's Flyveselskap AS

Da Anna skulle hjelpe til med oppvasken, ble det dyrt. Hun tørket pent, men slengte deretter kopper og kar i taket! Kanskje hun kunne gjøre gulvvask i stedet? Ja, da! Det gikk fint helt til hun skulle tømme bøtten. Det tok hun helt bokstavelig. Hun tømte bøtten der gulvet sluttet, altså nedover trappene. For et søl. Vi måtte takle nye situasjoner og nye arbeidsoppgaver hver dag i starten, men når vi ser tilbake, ser vi den friheten vi hadde. Frihet til å eksperimentere og løse oppgaver i en frodighet av kreativitet og innfall. Vi hadde ingen tanke for at noe kunne gå galt, for vi utforsket hva som var mulig å skape med små midler.

Vi var opptatt av kvalitet i alle ledd. Maten skulle være sunn og gjerne selvdyrket. Vi etterstrebet å ha naturlige materialer både i byggverk og bekledning. Da nylonskjorten gjorde sitt inntog, ble det en uenighet mellom foreldre og ansatte. Nylonskjorten var ikke laget av naturlig materiale, og derfor burde den ikke benyttes. Foreldrene gav etter til slutt. Noen barn hadde behov for spesielt utstyr som vi tegnet selv, og fikk det laget og levert. Vårt håp og ønske er at noen av de spesielle møblene oppbevares for ettertiden, som en del av Helgeseters pionertid og historie.

Pionertiden er definitivt forbi og fremtiden venter. Datidens kreativitet og impulsivitet kan trolig ikke utøves på samme måte i dag. Dere må finne deres vei videre. Hallo – en hest i stua? En bil full av passasjerer uten bilbelte? Det er godt det gikk bra, kan vi tenke i dag.

Når Helgeseter feirer at det, på dagen, er 70 år siden den offisielle åpningen, er det på sin plass å nevne at datoen på ingen måte var tilfeldig valgt. I dag er det Goethes fødselsdag. Inspirasjon fra antroposofien, helsepedagogisk behandlingsopplegg og Goethe peker i samme retning. Åndelighet, nærhet til naturen og respekt for mennesket er viktig for å utvikle potensialet vi alle har i oss, også de utviklingshemmede.

«Helgeseter-ånden» er viljen til å sprengre grenser på uvanlige måter. Ha troen på at alt er mulig, samt å lete etter det friske i hvert individ. La kunnskap om antroposofisk tenkemåte inspirere styret, ledelse og ansatte, for da vil 70-årsjubilanten fortsette å være relevant og viktig i generasjoner fremover. Kate og Paul Rieber kunne umulig forutse hvor viktig Helgeseter ble for beboere, foreldre og medarbeidere da de satte den ganske så ville idéen om å bygge Helgeseter ut i livet.

Og vi, pensjonistene, er takknemlige for at vi fikk bidra i den første tiden, med prøving og feiling, med seire og nederlag, og måtte takle utfordringer med stor entusiasme. Takket være tusenvis av mennesker som har arbeidet eller vært delaktig i Helgeseter, mener vi at Helgeseter er blitt det eventyret Kate og Paul håpet på. Vi ønsker lykke til med fremtiden. Gratulerer med jubileet alle sammen!

Ferietíps fra Læsø i Danmark

Tekst: Kirsti Hills-Johnes

Foto: Mirjam Pelle

Vi er en gruppe damer i vår beste alder som gjerne vil dele vår begeistring for Danmark generelt, for Læsø spesielt og for Læsø gamle skole i særdeleshet.

Dette spesielle huset rommer mye historie og mange forskjellige rom. Skolehuset er nå delt opp i leiligheter, flere enkeltrom og et stort herlig kjøkken. En hyggelig stue finnes også. Der hygget vi oss med gode samtaler og høytlesning. I et stort rom (et tidligere klasserom) spilte vi brettspill, kort og puslespill. Huset byr på et eget kinorom. Her kan filmer overføres fra for eksempel PC til et stort lerret. (Popcorn fikses greit på kjøkkenet.) I tillegg til alt dette ligger en stor hage bak huset. Her kan man kose seg i solen, lese, drikke te, kaffe, osv.

Vi hadde skikkelig ferie! Det var deilig å bo på et fast sted hvor vi følte oss trygge og kunne reise til og fra etter som det passet oss og planene våre for dagen.

Læsø er en spennende øy midt i Kattegat. Her er det er mye å gjøre. For eksempel å dra på sykkeltur, eller ri på hester på stranden eller gjennom skogen. Det finnes gallerier, butikker, museer med spennende historie, kunst og håndverk. En stor favoritt var en bondegård med mange forskjellige fugler og dyr. Alle dyrene er vant til

mennesker og liker å bli kost med. Der finnes også Læsøs beste hjemmelagede is med smaker fra gårdens bær, til og med hylleblomstis!

Kafeer og restauranter med danske «kager» og herlige middager kan absolutt anbefales. Saltsyderiet er også et spennende sted. Her har utvinning av salt fra havet, som omgir øya, gitt store inntekter og levebrød til mange generasjoner. I tillegg er Rododendronhagen et eventyr i farger, form og under.

Bare drøm dere bort!

Det er enda mye mer som dere selv kan finne når dere kommer dit.

For å komme til Læsø tok vi Colorline fra Larvik til Hirtshals. Så en kort kjøretur til Frederikshavn og derfra videre med Læsøfergen til Vesterø. Fra havnen tar det

cirka 20 minutter å kjøre til Læsø gamle skole som ligger ved Østerby havn.

Med begeistring og ønske om en herlig ferie!
Aud, Hilde, Brit, Anne, Eli, Gry Hege, Mirjam og Kirsti fra Vidaråsen landsby.

Om Læsø gamle skole

For noen år siden overtok en vennegjeng Læsø Gamle Skole med ønske om å skape en sosial arena hvor fellesskap står sentralt.

To av oss, Tinken Laurantzson og Dag Blakkisrud, har tilknytning til Camphill gjennom representantskapet, og det ble tidlig klart at vi ønsket å tilby stedet til mennesker med tilknytning til Camphill og andre sosialterapeutiske virksomheter. Vi tilbyr ukesopphold i enkeltrom til grupper på 6-9 personer, evt flere hvis noen vil dele rom. Vi kan også ta imot enkeltbeboere når vi er der selv. Dette avtales spesielt.

Så langt har vi på Læsø gamle skole over de siste årene hatt besøk av tre grupper fra Camphill Vidaråsen. I mai/juni i år kommer en gruppe for tredje gang. Stedet byr på mange muligheter, og vi har hatt skrivekurs, utstillinger, foredrag og konserter.

Skolen er 750 m2 og eiendommen har 4 mål stor tomt med en fint opparbeidet hage for ballspill og lek. Her inntar vi ofte måltidene om sommeren. Vi har sykler til utlån, og riding på islandshester hos våre naboer Jagtgårdens Turridding. Ferje fra Frederikshavn til Læsø (laesoe-line.dk) tar 1,5 timer. Med bil bør man bestille plass. Det er gratis buss på øya som korresponderer med alle ferjer. For spørsmål om pris og opphold, ta kontakt Tinken Laurantzson, t.laurantzson@gmail.com.

Blomsterskolen

14.-18. JULI I DANMARK

Blomsterskolens pilotprosjekt er et kurstilbud for unge mennesker mellom 18-35 år og omfatter annerledeshet og mangfold. Tilbudet gjelder for elever både med og uten funksjonsnedsettelser. Vi skal undersøke blomster, oss selv og samfunnet ut fra følgende: 1) håndverket, 2) det sanselige & fysiske, 3) det felles kreative.

Fra 14.-18. juli på den biodynamiske gården Ormsgaard, Alslevvej 17 i Esbjerg, Danmark. Du er velkommen fra 13. juli kl. 16.00 og kan enten bo på gården eller selv finne en overnatting i nærheten. Line Møller Gregersen er biodynamisk blomsterbonde og under utdanning til sosialpedagog ved Steinerhøyskolen. Kontakt: Line Møller Gregersen +45 22114693, blomsterskolen@gmail.com, www.ellensblomster.dk/blomsterskolen.

BINGN

APPLY FOR 2025

Join the new generation of biodynamic farmers in farming for the planet,

for the animals, the

people and the soil. As a student in our Apprenticeship Program, you will learn the most important aspects of running a farm and how to work on a farm as independently as possible and according to biodynamic principles. The program is based on Anthroposophy. The BINGN apprenticeship program is open to residents of the Nordic countries, EU and EES. You will learn by working on selected farms and through contributor-led content and seminars across the Nordic region. On the farm you will acquire practical skills and a deeper understanding of the farm as a living organism. You will explore several topics to ensure a profound understanding of biodynamic agriculture and its role in society now and for the future.

The fee for the program is 25.000 NOK per year.

Apply for 2025 until the 30th of June 2025.

Read more: bingn.org/apply

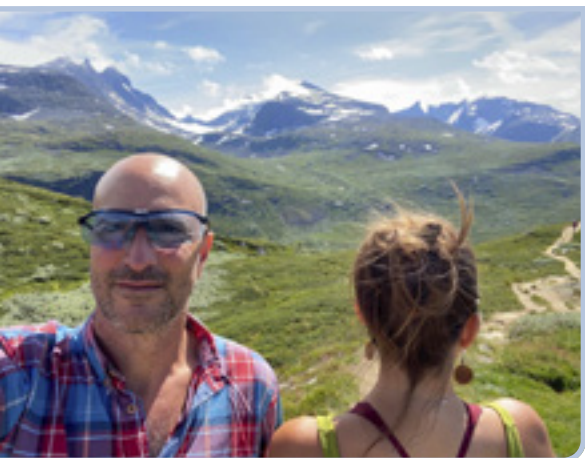
Strikkekafé på Vallersund Gård

Strikkekaféen på Vallersund Gård er et sjarmerende møtested for alle som elsker å strikke

eller ønsker å lære mer om denne tidløse håndarbeidstradisjonen. Her kan du nyte te eller en varm kopp kaffe mens du lar strikkepinnene klirre i godt selskap. Både nybegynnere og erfarne strikkere ønskes velkommen, og du får tips og inspirasjon enten du vil starte et nytt strikkeprosjekt, fullføre et gammelt strikketøy, eller bare hygge deg i en avslappet atmosfære i gårdsbutikken på Vallersund Gård.

‘Veíengler’ – en eventyrlig kontaktannonse

Tekst: Runa Evensen Gafni
Foto: Runa og Harel

Jeg har ofte tenkt at tv-programmet «Der ingen skulle tru at nokon kunne bu» ville finne en verdig kandidat i landsbyene. Kanskje ikke nødvendigvis pga. beliggenheten, men

med tanke på alt det man ikke skulle tro var mulig. For eksempel blir du hilst «velkommen tilbake» selv når du bare har vært på en liten biltur. Smil og klemmer sitter løst og er ikke bare forbeholdt gamle venner. Veden du trenger for å holde huset ditt varmt, kløyves for deg, men ikke nok med det, den stables ved huset ditt mens du selv er opptatt med andre oppgaver. Deilig fersk melk, jogurt og nybakt brød leveres på døra, og blir man syk eller trenger rom for livets store opplevelser (slik jeg hadde behov for i sorgen etter min fars bortgang), står plutselig en velduftende middag i inngangen.

Når det kommer besøk til landsbyen, eller det skal arrangeres en fest – og det skjer ganske ofte, da trengs det mange hjelpere både til det ene og det andre. Når spørsmålet om hjelp stilles på vårt ukentlige landsbymøte, flyr det mange hender i været. Alles spesielle evner og mulighetene – som skapes i møte med hverandre – er det som gjør landsbyen til et spesielt sted. Her bygges en kapital av relasjoner, skaperglede, talenter, fremtidsmot og hjertevarme. Det reneste eventyr!

I 13 år har Harel og jeg levd dette eventyret på Vidaråsen. Tretten berikende år i ulike roller, oppgaver og prosesser, alltid i samspill med en hel stjernehimmel av gode hjelpere som er klare for å være med, gi støtte, lytte, løfte, bære og utvikle.

Nå skal vi to få lov til å starte et nytt kapittel i dette eventyret. Fra sommeren av får vi ett friår, mens huset vi skal ta ansvar for når vi kommer tilbake, er i tilblivelse. Og som i eventyret, trengs det gode hjelpere også her. Vi skal riktig nok ikke ut i verden for å vinne halve kongerike eller prinsessen, men vi ville glede oss over «veihjelp» av «veiengler» på ferden.

«Veíengler» i Norges skjønneste natur

Da vi giftet oss i 2008, ble vår bryllupsreise å vandre 100 mil til fots gjennom Israel. På veien fantes det «veiengler» som ga oss ly, vann og hvile. Nå er vi på utkikk etter nye veiengler. Fra juni til august 2025 vil vi reise med telt og sekk og bil i Norges skjønneste natur. En venn av oss har allerede tilbudt sin hytte i noen uker. Det er kanskje ikke det vanligste å gjøre, men vi drister oss til å åpne døren inn til de gode hjelpernes rike og spør: Har du eller vet du om en hytte, støl eller annet krypinn som vil gi to reisende ly for en rimelig penge en stund (dager/uker) i løpet av sommeren?

Fra september til november går reisen videre til USA. Vi bor hos en venn i Pennsylvania en liten stund og besøker forskjellige fellesskap. Så videre til California for å oppleve den storslagne naturen der. Reiseruten legges etter menneskemøter og muligheter som dukker opp. Har du tips om et sted eller et menneske som det kunne være spennende å bli kjent med i denne verdensdelen?

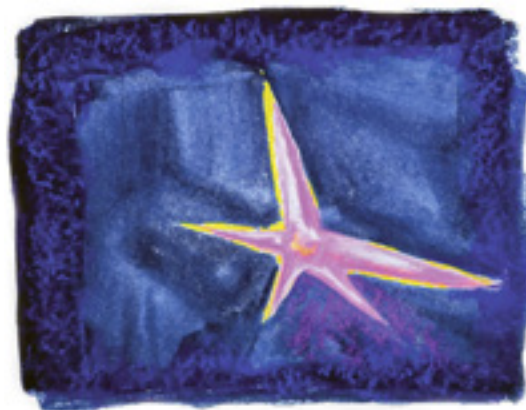
Penger er ikke det vi har mest av, men jeg har mange malerier i ulike formater som vi gjerne bytter inn mot en tjeneste eller to. Livet har lært oss at muligheter finnes, man må bare få øye på dem. Del gjerne dette med veiengler som du kjenner, og ta kontakt om du har en idé, et innspill eller forslag til runa. gafni@vidaraasen.no, m 90813345 og harel. gafni@vidaraasen.no m 90743489.

Håp, hvem er du?

Isabell Klara, født 1994 i Witten, Tyskland

Du stille, sarte, du som ikke har noe annet sted enn i oss, et sted i våre ansikters bakrom. Du usynlige, fjern for alle sanser. Du, som i den enkelte har kraft til å være mer virkelig enn de såkalte allmenngyldige kjensgjerninger. Du, som huser de virkelig dype ønsker, som omstendighetene og tiden ikke gir rom for noe annet sted. Du gjør større og vakrere, og de som ikke har deg, er de grå, de som sitter klistret litt for fast i materiemotstanden og mener at jorden er mer virkelig enn himmelen.

Håp, du uavhengige. Du som nærer fantasien og gleden. Du har kraften til å lyse, ja, det er ikke du som lyser, du vekker lyset i den som har deg i seg. Og du gir styrke til å holde det for mulig, det ingen andre opplever som mulig, og slik kan alt det bli båret, det som ikke er formet og ikke finnes.

Hvem kan ta deg bort? Dårlige hendelser som alle peker i samme retning, eller beslutningen om å dømme deg som en tendens til illusjon. Men ingenting tar deg bort for alltid; du er bestandig rede til å dukke opp hos dem som hittil ville være deg foruten. Du som elsker livet og freden. Du menneskelige. Du, håp, som ikke har som troen et gelender å holde fast i. Du kan bare skinne ut av menneskets egen kraft, uten form, uten bilde, ja, helt inn i det åpne. Som om du var et spørsmål; man begir seg på vei til, uten noe å holde fast i.

Er det ikke den egne viljens dyp som taler i deg? Vel vitende om at ingenting kan gjøres nå, annet enn å holde det uvirkelige som mulig i fremtiden?

Gir ikke viljen deg her et sted hvor du er beskyttet mot fortvilelse, angst og uro, uten å måtte dekke over at det ønskede ikke er til stede.

*Det du ennå kan håpe, det blir nok alltid født.**

Men er håpet ikke bare en forestilling? Nei, for det er ikke fylt med bilder.

Eller er det bare et privat ønske? Nei, for akkurat slik håpet er forbundet med meg, slik spenner det sin bue fra meg og inn i sitt store rom, som overskrider meg.

Men har ikke de som er uten håp, rett ut ifra sin erfaring? Jo, men av erfaring oppstår ingen fremtid.

Håp, du tomme, edle, du som dør sist, jeg lever med deg.

** Paul Fleming, fra diktet «Til seg selv»*

Fra Goethanum nr. 51-52, 20.12.2024

Oversatt fra tysk til norsk ved Veronika Schmid.

Bernt Kasberg Evensen

2.2.1944 - 18.1.2025

Bernt ble født 2. februar 1944 og han døde lørdag 18. januar 2025.

Jeg husker at du kom til landsbymøte i Hallen, det husker jeg så godt. Du var med på den fine turen til Fjellheimen, det husker jeg. Du har bodd på Ole Bull og Korczak, men jeg husker at jeg vasket på Korczak, før jeg ble postmann.

Jeg husker at du var med på mange fine turer, men du var også med på 17. mai. Det var i Andebu. Det var fint å bli kjent med deg. Du kjørte Vidaråsen-bilene også. Det er mange som kommer til å savne deg. Jeg har bodd i fire hus

i landsbyen, det var Falkberget og Grundtvigs og Ole Bull, og nå Korczak. Jeg kommer nok til å flytte tilbake til Ole Bull igjen, for jeg vil ha kort vei når jeg skal låse bommen.

Jeg husker at du sang fødselsdagssanger når noen hadde fødselsdag. Det var så fint. Det var fint å se deg sommeren 2024, da det var Sankthans, da var spillet i eplehagen. Det var fint at du var med på feiringen ved kulpen. Det var så fint. Men jeg håper at du får det fint oppe hos Gud.

Jeg husker også du skrev program til husene, det husker jeg så godt. Og du var med på vårmarkedet på Steinerskolen og julemarkedet på Steinerskolen og på Vidaråsen. Det var fint for deg det.

Du kom på foreldremøte. Det var i 1980-årene. Det husker jeg så godt. Du fikk oppleve min fødselsdag, som var den 23. september. Du var veldig grei. Du så Ola-filmen som ble vist på tv og kino. Det var så fint å snakke med deg. Du ble godt kjent med alle som bor i landsbyen.

Med hilsen Jørn

Foto: Karin Brown

Bernt vokste opp i en borgerlig familie i Tønsberg, som en av tre søsken. Foreldrene var opptatt av kunst og kultur, og far i huset – en habil og til tider humoristisk poet. Oppveksten sammen med søsteren Kirsti og broren Roar ble preget av interesse for litteratur, teater, språk og musikk.

Bernts geni viste seg tidlig. Allerede som 21-åring fikk han oppført en konsert for to klaver. Og det var ikke hvem som helst som spilte den unge komponistens verk, men to av landets fremste musikere: Kjell Bekkelund og Robert Levin, mens Kringkastingsorkestret akkompagnerte!

Men selv om musikken forble en viktig del av Bernts liv, og han fortsatte å komponere, ble det familien, vennene i Camphill-landsbyene og det sosiale som kom til å bli Bernts arena – og kilde til dype menneskelige erfaringer. Antroposofien og Rudolf Steiners verk ble det sentrale idéinnholdet, og landsbyens idealer et avgjørende livsmål. Det handlet om fellesskap og omsorg, deling og spirituelt og praktisk samarbeid. Heldigvis møtte Bernt sin livsledsager Erika. En kvinne med uuttømmelig tålmodighet og viljekraft. Sammen skapte de en familie der barna Cornelius, Runa, Florian og Jonas vokste opp i et miljø med sterke tradisjoner og kunstneriske kvaliteter. Det var en selvfølge at barna fikk gå på Steinerskolen. Mens familien bodde i

Lübeck, ble flokken også utvidet med tvillingene Julia og Juliane.

Jeg møtte Bernt i forbindelse med Jürgen Schriefers korprosjekter i Norge, og senere kom vi til å ha et spennende og fruktbart samarbeide om eurytmi og musikk i forestillingen RISS som ble vist blant annet på Black Box teater i Oslo i år 2000. Gruppen vår besto av eurytmistene Frøydis Lutnæs Mast, Karen Nesheim og Angela Nicolaisen. Bernt både sang og spilte, og hadde skrevet all musikken til forestillingen. Verket ble siden utgitt av Musikkforlaget.

I de senere årene var det til stor glede for Bernt, familien og vennene at Bernts komposisjoner fikk økende oppmerksomhet og ble spilt av orkester og musikere i blant annet Bergen.

Dessverre ble Bernt rammet av slag og fikk mange helsemessige plager på grunn av dette. Igjen viste Erika seg som den solide bærebjelken hun var i Bernts liv. Hun kjørte, hentet, bar og hjalp slik at Bernts sosiale liv kunne fortsette. For da Bernt ikke lenger var i stand til å planlegge og gjennomføre transport og andre praktiske sider ved livet, sørget Erika for at han fortsatt fikk oppleve konserter og opera, og jevnlig besøk på det kjære Vidaråsen som Bernt alltid lengtet tilbake til.

Personlig er jeg takknemlig for mange fine opplevelser sammen med Bernt, og at jeg ble tilkalt til Bernts dødsleie på Tønsberg sykehus. Der fikk vi en time sammen hvor jeg forsøkte å gi uttrykk for minner og tilbakeblikk, blant annet på vår fine turné for mange år siden. Bernt sa ikke noe, men jeg opplevde at han visste at jeg var der og hørte hva jeg sa.

Jeg ønsker Bernt alt godt på sin reise inn i den åndelige verden. Måtte families og venners varme tanker stråle mot ham under hans ferd.

Dag Blakkisrud. Foto: Erika Evensen.

Terje Johan Hammer

22.8.1948 - 19.1.2025

«Så stille, så stille gikk solen ned»
står det i Terje Hammers dødsannonse.
Ja, Terje var et solmenneske.

Da Camphill Landsbystiftelse startet opp i 1978 på Jøssåsen i Malvik kommune, kom Terje og familien dit etter et år, reisende fra Föhrenbühl, en allerede etablert landsby sør i Tyskland, hvor han også hadde tatt utdannelsen som sosialpedagog. Som ung var han kommet til Norges første landsby Vidaråsen og ble med på etableringen der.

I 57 år har Terje vært med på å bygge landsbyfelleskap. Det er en krevende livsoppgave, og her hadde Terje en særlig begavelse. Han gjorde ikke forskjell på Jørgen Hattemaker og kong Salomo, akademikere og mennesker med funksjonshemninger. Han møtte folk i øyehøyde, riktignok måtte han bøye hodet, så lang som han var. Han var genuint interessert i mennesker, utstrålte en godhet og varme som berørte, som fikk en til å føle seg sett.

Han ble venn med øvrigheta, naboer, foreldre, medarbeidere. Ikke minst var han elsket av de såkalte landsbyboerne. Terje sin begavelse besto i kunsten å være menneske. Et ekte menneske. Det var ikke en sentimental begavelse. Vi følte oss trygge sammen med Terje. En beboer som til tider hadde utfordrende adferd, var som et lam sammen med Terje.

Av helsemessige grunner bodde Terje i vintermånedene de siste årene i en landsby i Sør-Afrika. Der drev han med birøkt og var sjåfør for eldre medarbeidere som trengte skyss til ærender, frisør m.m.

Birøkt hadde han allerede drevet med i mange år på Jøssåsen. Biene er også solvesener. De samler dyrebar honning for oss mennesker. Slik næret Terje oss med sin sosiale «honning».

En sol er mennesket
Altskuende
Altopplarende
når det elsker.
Friederich Hölderlin

Fred og glede med Terje Hammers gode minne.

Rigmor Skålholt

Marius Ulleberg

12.05.1962 - 31.01.2025

Marius var en skattet ressurs for Landsbyliv, men i motsetning til de som skriver artikler eller sender inn bilder, skrev Marius aldri navnet sitt under arbeidet sitt. Han var en nesten usynlig medarbeider for Camphill Landsbystiftelse.

Marius var den grafiske designeren som formga de første utgavene av Landsbyliv. Han ga bladet sin form, sine farger og sin appell. I årenes løp designet og trykket Marius også Landsbystiftelsens årsmeldinger, prospekter for Camphill Foundation og alle FRAMskolens brosjyrer. Han var begeistret for arbeidet vårt og trodde på dets verdi for fremtiden. Han ville at Landsbyliv og de andre publikasjonene skulle kommunisere til verden at noe godt var på gang.

Marius endte sitt eget liv. I begravelsen fikk vi høre om Marius' liv utenfor arbeidet. Han elsket naturen. Han gikk lange skiturer og vandret i skog og mark. Han elsket musikk, og han likte å reise. Han var den omsorgsfulle sønnen, den joviale broren, den gode onkelen, den beste fotballtreneren. Han kunne resitere dikt, og han elsket ord. Hans onkel og gudfar leste diktet «Snø og granskog» av Tarjei Vesaas.

Kirken tømte seg til lyden av klokkeslag, og vi fulgte kisten ut til kirkegården. Fjordlandskapet lå innhyllet i et sølvskinn. Den hvite snøen var befolket av oss, hans sørgende familie, venner og naboer, mange, mange oppreiste skikkelser rundt en ensom kiste, samlet om en virkelig ydmyk mann. Vi tar avskjed med deg, Marius. Takk for ditt arbeid. Takk for samarbeidet. Hvil i fred.

Corinna Balavoine, Vellersund / FRAMskolen

Det er ikke lett å gjenfinne navnet Marius i de første utgavene av Landsbyliv. På baksiden i veldig små bokstaver står det: Fosen Trykkeri. Fra utgave 5: Ulleberg Wold / Fosen Trykkeri.

Beskjeden var han, det var noe vi opplevde da vi begynte samarbeidet, langt tilbake til vinteren 2003-2004. Med i denne stillfarende mannen lå det en stor

profesjonalitet og en fabelaktig måte å skape et hyggelig samarbeid. Vi snakket på telefonen, vi sendte stoff gjennom posten og brukte epost. Jeg traff Marius bare en eneste gang da jeg var på besøk på Fosen. Jeg husker godt det lille kontoret og trykkeriet, og en lang, hyggelig samtale.

Til hver utgave gledet jeg meg til samarbeidet. Marius klarte å forvandle de rareste ideene vi hadde, til noe vi kunne være stolte av, noe vi kunne vise frem. Redaksjonsmedlemmer kom og gikk, men først da eierskapet flyttet seg fra Camphill Landsbystiftelse til Sosialterapeutisk Forbund, kom det til et skifte. Utgave 29 av Landsbyliv julen 2011 var det siste bladet Marius gjorde og som ble trykket på Fosen. Det betyr at Marius har stått for layout i halvparten av Landsbylivets fartstid. Vi har mye å takke ham. Stor takk, Marius!

Jan Bang, tidligere redaktør i Landsbyliv

Snø og granskog

Av Tarjei Vesaas (1946)

Tale om heimsleg —
snø og granskog
er heimsleg.

Frå første stund
er det vårt.
Før nokon har fortalt det,
at det er snø og granskog,
har det plass i oss —
og sidan er det der
heile heile tida.

Meterdjup fonn
kring mørke tre
— det er for oss!
Innblanda i vår eigen ande.
Heile heile tida,
om ingen ser det
har vi snø og granskog med.

Ja lia med snøen,
og tre ved tre
så langt ein ser,
kvar vi er
vender vi mot det.
Og har i oss ein lovnad
om å koma heim.
Koma heim,
gå borti der,
bøye greiner,
— og kjenne så det fer i ein
kva det er å vera der ein
høyrer til.
Heile heile tida,
til det er sløkt
i våre innlandshjarte.

Det er lettest å lære når man er glad

Tekst: Lisbet Kolmos, Marjatta
Artikkelen stod i Steinerbladet 2021-1

I forbindelse med den første Rudolf Steinerskolen i Stuttgart i 1919 ble det raskt klart at barn med spesielle utfordringer trengte mer støtte enn andre. Rudolf Steiner engasjerte seg for å hjelpe disse barna, og sammen med legen Ita Wegman ga han råd om både pedagogikk og spesielle terapier. Allerede fra 1921 ble det jobbet i Jena i Tyskland med Rudolf Steinerpedagogikk for barn og unge med særlige behov. På den tiden var det en katastrofe å få et funksjonshemmet barn, men Steiner så mennesket bak funksjonshemmingen og barnets potensiale som kunne utvikles med en rett innsikt i menneskets natur.

Glede! Innlæring som kreativ prosess

Ifølge Rudolf Steiner og flere andre er innlæring en kreativ og kunstnerisk prosess. Å lære noe nytt skaper en iboende glede, og det er også lettest å lære når man er glad. Det gjelder spesielt for barn og elever som sliter med psykiske og fysiske funksjonshemninger. Derfor er det behov for pedagoger og lærere som kan utforme undervisningen med fantasi og kreativitet.

Dette var noe helt nytt på den tiden, og det skapte optimisme blant foreldre og støttepersoner med håp om utvikling og et godt liv for disse barna. På dette grunnlaget ble helsepedagogikk og sosialterapi utviklet, slik det er ble kalt i mange år. I dag heter det offisielt spesialundervisning når det gjelder barn, og sosialpedagogikk når det gjelder voksne.

Steiners menneskesyn

Steiner har et åndelig perspektiv på mennesket, forstått som personlighetens indre jeg-styrke og kraft. Det handler om å frigjøre og utvikle nettopp dette indre i personligheten, samt å skape et godt ytre liv gjennom livslang utvikling og fellesskap med andre.

Ikke sykdom - men ubalanser

En funksjonshemming er et uttrykk for en ubalanse i kropp og sinn. Disse ubalansene stammer fra noe fysisk, men viser seg, ifølge Rudolf Steiner, i det «sjelelige,

som kommer til uttrykk gjennom tenkning, følelse og vilje». Det er en definisjon som man må være villig til å sette seg inn i for å kunne forstå Steiners innsikt og begreper. Tenkningen kan for eksempel bli for fast og utvikle seg til tvangstanker, eller tankene kan forsvinne og personen blir glemsom. Også følelsen kan sitte for fast, eller personen kan miste seg selv i omgivelsene. Handlingene eller viljen kan være for langsom og tung, eller motorikken er i konstant bevegelse. Alt dette er naturlige variasjoner som vi alle kjenner til.

Hos personer med nedsatt funksjonsevne er det spesielt ensidigheten som de trenger hjelp til å håndtere. Men vi skal ikke betrakte dette som diagnoser, men symptomer eller symptomkomplekser som observeres og beskrives for bedre å kunne forstå barnet. En slik form for symptombeskrivelser gir et tilleggsperspektiv til de offisielle diagnosene (OCD, ADHD, overfølsomhet, autisme osv).

En dybdetilnærming

Ifølge Rudolf Steiner finnes det en rikdom av indre bilder og visdom i oss alle, men som vi ikke alltid er oss bevisst. Vi opplever dette gjennom eventyr, historier og i kunsten, som viser oss en vei inn i dette indre universet. Alle Steiner-inspirerte virksomheter kjennetegnes ved at de har en dyp meditativ tilgang som skaper en felles holdning og felles verdi. Dette ligger som en grunntone bak hele den antroposofiske bevegelsen, som bidrar til en følelse av å være del av et åndelig fellesskap.

Den levende historien

I Grundtvigs hjemland Danmark faller det gjerne lett for lærere og medarbeidere å forstå at steinerpedagogikk tar utgangspunkt i den levende fortellingen. Formidlingen virker alltid sterkest når den fortelles av noen som har tatt fortellingen til seg og gjort stoffet levende i seg selv, isteden for bare å lese fra en bok eller se på film.

Rytme fremmer ro og oversikt

Øvelser gjør mester, sier et gammelt ordtak. En fast rytme i hverdagen med for eksempel morgensamling, faste spisetider, tilbakevendende aktiviteter i undervisning og fritidsaktiviteter som skaper trygghet og styrker identitetsfølelsen. Et viktig pedagogisk verktøy er å

arbeid med bevegelse, som gir eleven et indre forhold til seg selv, og som igjen styrker selvinnsikten og øker motivasjonen for å lære.

Kulturaktiviteter som drivkraft

Kulturelle aktiviteter bringer mennesker sammen, det være seg musikk, skuespill, maling, dans eller eurytmi, det kan også være sport og høytider, som å feire årstidens fester: Mikaeli, advent, Sankthans osv. Å skape muligheter for å være kunstnerisk aktiv har også en høy prioritert. I den kreative prosessen nærmer man seg selv på en ny måte, som fremmer personlig vekst.

Helsepedagogisk kurs

Rudolf Steiner oppsummerte sine tanker om det sosialpedagogiske arbeidet i 12 forelesninger. Dette skjedde på slutten av livet hans, og disse forelesningene inneholder derfor mye av hele den antroposofiske kunnskapen om mennesket og inkluderer mange åndelige perspektiver, sett fra et funksjonshemmet perspektiv. Disse forelesningene har siden blitt den grunnleggende læreboken i den sosialpedagogiske utdanningen innenfor steinerpedagogikk. Det er ikke en lærebok i tradisjonell forstand, men en samling tekster som gir en åpning inn i et åndelig univers hvor vi kan lære mye.

En pedagogisk-medisinsk-terapeutisk impuls

Rudolf Steiner mente oppgaven best kunne løses når pedagoger, håndverkere, kunstnere, leger og terapeuter samarbeidet. Pedagogens oppgave er å støtte personen gjennom kreativitet og omsorg i hverdagen. Håndverkeren lager arbeidsprosesser som er tilpasset den enkeltes behov. Kunstneren løfter faget og dagliglivet ved å inkludere kulturelle aktiviteter og tilby kunstnerisk tilnærming til læringen. Legen bidrar gjennom sitt overblikk ved å skape et helhetlig bilde av eleven og gi råd om pedagogisk utvikling og terapier som massasje, bevegelsesterapi, kunstterapi og antroposofisk medisinsk behandling.

Egen erfaring

Min erfaring er at mennesker med nedsatt funksjonsevne har mye å lære oss andre om livet. Til tross for manglende kognitive ferdigheter og problemer med

Foto: Freddy Wike

motorikk og språk, merker man personligheten bak, noe som virker sterkt livsbejaende. Alle utfordres vi til å yte vårt beste, og i samvær med funksjonshemmede lærer vi noe om hva motstand og problemer betyr for innlæring og utvikling. Til tross for denne motstand eller nettopp på grunn av den, oppstår det en atmosfære av menneskelighet og kjærlighet, og man lærer å forstå hva som er nødvendig for å skape «det gode liv» og mening i livet. Derfor tiltrekkes mange mennesker til å jobbe med funksjonshemmede. Ofte sies det at to år i en virksomhet med funksjonshemmede er pedagogisk læring nok for et helt liv.

Lisbet Kolmos er lege Ph.D. og var leder av Marjatta i Danmark 1985–2010, og leder for Marjatta utdannings-senter 2010-2015. Tilknyttet Marjatta Helsesenter som konsulent siden 2015.

Oversettelse til norsk: Sissel Jenseth

Kunst som en vei til dannelselse

Tekst: Helga Merete Brekke, klasselærer og pedagogisk leder Ljabruskolen

Gjennom de siste årene har vi arbeidet med kunstbe-
traktninger i en videregående klasse på Ljabruskolen.
Klassen består nå av syv elever i alderen 17-18 år.
Det har vært en lang prosess der vi først startet med å
undersøke de ulike fargene i fargesirkelen, en etter en.
Etter hvert utvidet vi med å sette ulike fargeklanger
sammen. Hver morgen satt vi i en sirkel, og alle fikk si
en setning om hva de opplevde eller om de kunne knytte
en følelse eller stemning til fargene. Alle i kretsen bidro,
både elever og medarbeidere. Deretter var oppgaven å
finne et eget kunstnerisk etterbilde av samtalen. Elevene
kunne velge om de ville male eller bruke pastell, i star-
ten var det kun fargenyanser, men etter hvert begynte
elevene selv å tegne mennesker inn i fargeklangene.

Fra inntrykk til uttrykk

Slik startet en interessant utforskning av følelser hos
elevene i klassen. De menneskelige følelsene som pre-
senteres i kunstverk, kan absorberes av den som ser på
kunsten, uten at vi tenker på det. Dette kalles speiling.

Erfaringen i vårt daglige arbeid med kunst viste at elev-
ene er spesielt opptatt av de bildene der det var tegnet
inn selvportrett eller andre mennesker, enten ansikter
eller menneskekropper.

Det viser seg at kunst der det er avbildet andre mennes-
ker, bringer fram de sterkeste følelsene i oss. Dette kan
vi også finne i Riitta Haris hjerneforskning. Hun bekref-
ter at i ulike kunstverk er menneskelige figurer det mest
interessante og det som deltakerne så mest på. Folk har
en tendens til å ha empati for hverandres følelser. Slik
er det nok også når vi ser på mennesker i kunsten, sier
forsker Riitta Hari.

I våre daglige samtaler i klassen øves emosjonell
empati, en evne til å føle den andres følelser. Empati
kommer av det tyske ordet «Einfühlung», opprinnelig
en betegnelse for å oppnå økt forståelse av kunst. Ordet
er satt sammen av det greske *en* som betyr «inn» og
pathos, «følelse» eller «lidelse», altså *innfølelse*; å leve
seg inn i andres tanker og følelser. Ordet sier noe ves-
entlig; vi er både aktive og mottakende på samme tid,
både innenfor og utenfor. I vårt skolefellesskap opplever
vi stor trygghet, og det gir en mulighet for å medoppleve
og utvide spekteret av følelser som de andre føler: angst,
frykt, glede, stolthet osv.

Etter vår daglige samtale fikk elevene arbeide fritt og
individuelt med egne motiv, og når det ble ferdig, vokste
ofte behovet for å skrive en egen tekst til bilde. Under
følger noen eksempler der elevene knytter bilder og
tekst sammen.

ANGST

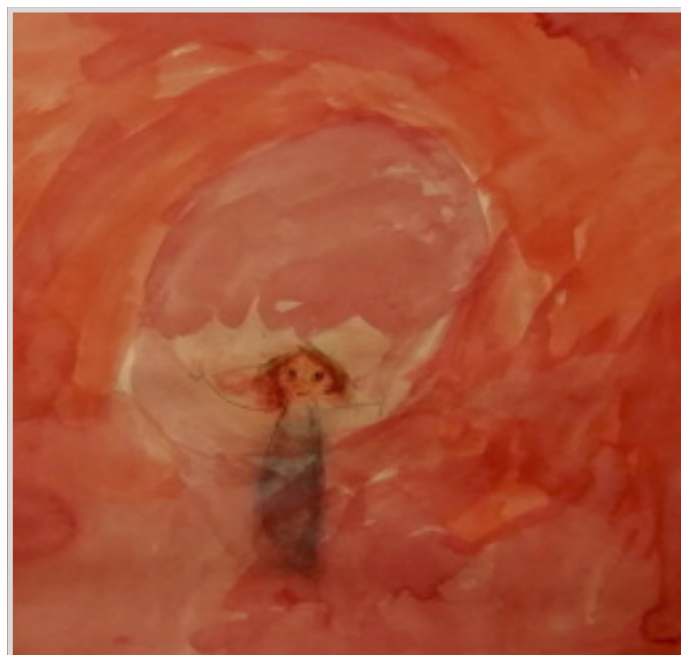
Du er svimmel. Det er en dårlig følelse. Du blir redd.
(Skrevet av Emilie)

KJÆRLIGHET

De holder i hender. De nusser. De går på tur. De har
bryllup. De bor sammen. Hun er gravid. Hun må snart
føde. De er mamma og pappa til et barn. Det er en jente.
Det er vakkert.
(Skrevet av Emilie)

Johanne betrakter bildet «Haugtussa» malt av
Thor Bøhn. Foto: Ragnhild Fretheim.

SINT (tegnet av Johanne). RASERI (tegnet av Julian). ANGST (tegnet av Emilie). KJÆRLIGHET (tegnet av Neba).

SUR

Jeg er litt sur for senga knakk i natt. Det skjedde mens jeg sov. Dyna var litt skjev.

(Skrevet av Emilie)

LEI SEG OG IRRITERT

Jeg er lei meg fordi jeg ikke kunne være med på kino-kveld. Jeg er også litt irritert fordi jeg ikke ville være med på tur i dag morges.

(Skrevet av Neba)

SKUMMEL

Troll er skumle. De har skarpe tenner og de sikler. Trollene spiser fugler. De bor i havet.

(Skrevet av Julian)

VIDUNDERLIG

Pannekaker! De er gode med sukker på og med blåbær-syltetøy også. De er veldig spiselige. Vi skal spise dem til middag, så mor skal bort og Eva skal på dans. Jeg gleder meg til middag.

(Klem fra kjære Johanne)

Øvelse i å betrakte kunst

Edvard Munch, en av ekspresjonistenes fremste ekspres-

Hver uke innledet læreren litt om «Ukens kunstner».

Foto: Paula Staros

sjoner, skrev om sine malerier: «Jeg maler ikke det jeg ser, men det jeg så.» Dette berømte sitatet er beskrivende for Munchs kunstneriske prosjekt: I stedet for å male trofaste kopier av den ytre virkeligheten, malte Munch virkeligheten slik den ble oppfattet fra innsiden, skriver Ulrich Bischoff i boken om Munch. Gjennom å engasjere seg i kunstneriske aktiviteter kan hver og en uttrykke seg, utforske følelser og oppnå en dypere forståelse av seg selv, noe som igjen kan bidra til å forbedre vår livskvalitet.

Vi har knyttet et kunstverk av Thor Bøhn til perioden om «Haugtussa», og vi opplever forsterkningen i det tverrfaglige, med tekstfordypning, kunstbetraktning og egne uttrykk. Det er tydelig at maleriet evner å gi et visuelt språk til fenomener som vi ikke makter å uttrykke i ord alene.

I vårt arbeid i klassen ønsket vi å utforske og videreutvikle evnen til å gjøre eksakte iakttagelser, men dette krever god konsentrasjon, så vi måtte øve på å holde fokus. Vi etablerte «Ukens kunstkort», hovedsakelig med norske kunstnere, og hver uke innledet læreren litt om «Ukens kunstner». Vi startet på samme måte hver dag; alle satt i en krets og alle fikk si en setning om hva de så. Læreren skrev alle setningene på tavlen, og vi forsøkte å være så presise vi kunne. Samtalen ble forsterket ved å bruke «tegn til tale», og slik konkretiseres og nyanseres begrepene. Utover i uka ble setningene stadig mer presise, og samtalen utvidet seg ofte til å dreie seg om følelser og stemninger.

Den utfordrende prosessen med å uttrykke seg selv, var Munchs kunstneriske intensjon, og det har også vært vår intensjon. Gjennom kunst kan vi formidle følelser, tanker og opplevelser som det er vanskelig å sette ord på, og dette kan også ha en terapeutisk virkning. Gjennom kunst kan vi bygge en bro som knytter våre følelser sammen og skaper en dyp forbindelse mellom oss.

Å etablere en skole i skolen

HELSEPEDAGOGISK AVDELING STEINERSKOLEN I INDRE ØSTFOLD

Tekst og foto: Sissel Jenseth

Mitt første møte med Lise Gundersen skjedde under høstmøtet til Sosialpedagogisk Forbund i 2024. Som daglig leder på steinerskolen i Askim fortalte hun om strevet de har hatt de siste årene for å etablere en helsepedagogisk avdeling. Samtidig mente hun at dette antakelig vil bli nødvendig for flere av steinerskolene i Norge. Per i dag finnes det slike avdelinger på Hedemarken, Rotvoll og Skjoldskolen, i tillegg til Ljabruskolen og Momo Waldorfskole.

Hjelpeklasse

Allerede den første Waldorfskolen i Stuttgart hadde elever som trengte ekstra oppfølging og tilrettelagt undervisning, og Rudolf Steiner ga Karl Schubert i oppgave å opprette en egen hjelpeklasse. For å bistå dette arbeidet, men også for å hjelpe det nyetablerte hjemmet i Lauenstein i Jena og Ita Wegman sykehuset i Arlesheim, holdt Steiner det helsepedagogiske kurset i Dornach sommeren 1924.

En langvarig prosess

Jeg har tatt toget til Askim og blir møtt av Edit Haglund. Hun er steinerpedagog og vikarierende ansvarlig for den nye helsepedagogiske avdelingen. Skolen ligger litt utenfor sentrum og innehar, som de fleste steinerskoler i Norge, en rekke bygninger fra ulike tidsepoker. I det mest moderne bygget, kun ett år gammelt, venter Lise Gundersen på oss. Hun er valgt daglig leder for skolen siden 2014 og ansatt ved skolen siden 1999.

Mitt første spørsmål er hvordan det hele startet: – Når bestemte dere å etablere en egen helsepedagogisk avdeling? Lise og Edit ser på hverandre. Men Edit var ikke med på den prosessen, for hun ble først ansatt for ett år siden. Det gjelder forøvrig også de fleste av de 20 lærerne og assistentene som arbeider i den nye avdelingen.

– Da spørsmålet om en egen helsepedagogisk avdeling dukket opp for 8-10 år siden, ble det dannet en gruppe med lærere for å fremme dette, sier Lise. – Men under-

Lise Gundersen og Edit Haglund i et av klasserommene i nybygget.

veis endrer jo forutsetningene seg, og da beslutningen endelig ble tatt og styret landet saken for fem år siden, – etter uendelig mange tanker, drøftelser og diskusjoner både i kollegiet og styret, følte Lise seg ganske alene med prosjektet.

Nybygg

I Askim handlet det også om å få på plass et nytt skolebygg. I tillegg til den helsepedagogiske avdelingen, skulle nybygget fylle en annen funksjon; å ivareta første klasse. Skolen er godkjent med barnehagepedagogikk for seksåringer, og her ville de minste barna kunne skjermes bedre fra resten av skolemiljøet.

Men den største utfordringen var å tørre å starte en utbygging, som i sum skulle ende på 20 millioner kroner, uten sikkerhet for at en «skole i skolen» med 16 helsepedagogiske elever ville bli godkjent av Utdan-

ningsdirektoratet. – Det handlet om å tro på prosjektet, forteller Lise. – Jeg så for meg det ferdige resultatet i et indre bilde. Det ga meg drivkrefter underveis.

To ulike pengesekker

Skoler som har en egen helsepedagogisk avdeling mottar penger for hver elev fra staten. Søknaden om godkjenning sendes Utdanningsdirektoratet, og beløpet er avhengig av elevens behov. Mens i en vanlig

klasse, hvor det også er behov for ekstra støtte, kommer midlene fra kommunen. Hvilke barn som mottar støtte, skjer etter vedtak i PPT (Pedagogisk-psykologisk tjeneste). Her konkurrerer steinerskolen om midlene med de andre skolene i kommunen, og det må søkes hvert år. På den måten gir en helsepedagogisk avdeling med statlige midler, større stabilitet og økonomisk trygghet for skolen.

Samtale med ordfører

Det første daglig leder gjorde da planleggingen startet opp i 2019, var å kontakte ordføreren og den skoleansvarlige i kommunen. For dem var det viktig at skolen ikke ville øke elevtallet ut over de 170 som skolen er godkjent for. Det var heller ikke aktuelt. Den gang hadde skolen cirka 123 elever, noe som i dag er økt til 158 med HPA avdelingen. Lise visste også at Mortenstua, en spesialscole i kommunal regi, hadde sprengt kapasitet, så steinerskolen fikk kommunens velsignelse til å sette i gang arbeidet. – Det var en fin trygghet å ha med seg i prosessen, sier Lise.

Arkitekt og byggeleder

Det nye bygget skulle være miljøvennlig, ha levende materialer, gode former og farger og en romlig geometri. – Vi ønsket et moderne uttrykk, men også at det skulle fungere godt blant de andre bygningene på skoleområdet, sier Lise. Rommene måtte være fleksible og gi en tilfredsstillende akustisk beskyttelse. Bergvarme skulle være husets varmekilde.

Arkitekt Claus Zapffe fra firmaet Moderno as benyttet en steinerskole i Tyskland som inspirasjon. – Det ble mange runder, og det første utkastet ble forkastet, forteller Lise, – før vi kom fram til dagens løsning. Det handler jo også om at vi som pedagoger klarer å være tydelige på hva vi ønsker og hvorfor. Både funksjon og trivsel er avgjørende. Løsningen ble et delvis nedgravd bygg, uten at det gir kjellerfølelse på første plan. Lise berømmer samarbeidet både med arkitekten og den lokale byggelederen. – Begge var meg til stor hjelp gjennom byggeprosessen som tok to år. Men bakenfor lurte bekymringen om «skole i skolen» ville bli godkjent?

Avslag i første runde

Søknaden var et kapittel for seg, og Lise opplevde at hun hadde få personer til å hjelpe seg med den. De ansatte i Steinerskoleforbundet hadde ingen erfaring

Første klasse på Steinerskolen i Indre Østfold holder til i underetasjen. Den helsepedagogiske avdelingen har tilhold i overetasjen. Bygget er i massivtre og 550 kvm.

med dette. Hennes største hjelp var Anne Mari Paulsrud på Steinerskolen på Hedemarken. Skolen der har hatt en helsepedagogisk avdeling i mange år.

Det viste seg at søknadsskjemaet i Utdanningsdirektoratet var vanskelig å tyde, særlig gjaldt det hvordan budsjettet skulle sette opp og synliggjøre forholdet mellom skole og SFO. Der skjedde en feil som gjorde at skolen fikk nei på den første søknaden i januar 2023. – Da var jeg på nippet til å gi opp, forteller Lise. Nybygget var under oppføring, og skolen ville ikke ha råd til å betjene gjelden til Askim SpareBank uten en helsepedagogisk avdeling. – Så å stoppe opp, var jo en umulighet. Men heldigvis fikk vi hjelp til å tolke spørsmålene, slik at budsjettet neste gang ble satt opp på riktig vis. Denne gangen gikk søknaden om 16 elevplasser til en helsepedagogisk avdeling igjennom.

Fortsatt en vei å gå

Selv om veien har vært lang og kronglete, er det fortsatt langt igjen. For det krever sitt å drifte en helsepedagogisk avdeling med nesten bare nytilsatte. For slik ble det da avdelingen endelig kunne åpne høsten 2023, og bygget tas i bruk rett over nyttår. Det trengs både kompetanse og erfaring om hvordan undervisningen som både foregår på det vanlige klassetrinnet og i egne klasserom, skal legges opp. Som et ledd i dette arbeidet har Edit Haglund nettopp besøkt Ljabruskolen og fått innblikk i deres skolehverdag.

På høstmøtet til Sosialterapeutisk Forbund etterspurte Lise en slik utveksling mellom skolene. For det trengs et nettverk og egne møter for de helsepedagogiske virksomhetene, hvor de kan dra nytte av hverandre på flere nivåer. Et aktuelt spørsmål er hvilken kompetanse

som trengs, er det steinerpedagoger, sosialpedagoger, vernepleiere, håndverker eller litt av hvert?

Behov vil oppstå i flere skoler

Lise er temmelig sikker på at flere steinerskoler vil måtte tenke i denne retningen, og hun håper at de skal slippe å famle seg fram i mørke, slik hun selv måtte gjøre. Hennes råd er flere: Start med å etablere en gruppe av foreldre og ansatte som vil dette. Avklar med kommunen hvordan de stiller seg til en slik oppret-

telse. Deretter kan planen forankres i administrasjon og styre. Man må tenke på skolen som helhet, og hva den trenger av plass. Skal det bygges nytt, og er det andre behov som også skal dekkes? Lise mener at det er særlig to områder som Steinerskoleforbundet bør bistå med. Det ene er hjelp og ekspertise i søknadsprosessen til Utdanningsdirektoratet. Det andre er å bistå med egne samlinger for de helsepedagogiske skolene/avdelingene. Der håper hun også at Sosialpedagogisk Forbund kan være en aktiv medspiller.

Eleven er pensum!

VIDARSKOLEN - HELSEPEDAGOGISK AVDELING STEINERSKOLEN PÅ ROTVOLL

Vi er 12 ungdomsskoleelever og syv voksne som holder til i et hvitt hus nede ved den idylliske fjæra på Rotvoll i Trondheim. Her har vi nydelig utsikt over Trondheimsfjorden fra klasserommet og en flott frukthage vi høster både plommer og epler av om høsten.

Samtale

Vi starter alltid dagene våre med en samtale og lodder stemningen i gruppa. Noen ganger setter elevene tema for samtalene, andre ganger er det lærerne som gjør det. For å skape forutsigbarhet for elevene snakker vi alltid om uka og skoledagen i disse samtalene. Vi avslutter morgensamtalen med morgenvers klokken 9. Deretter kler vi på oss og går tur.

Tur lang Ladestien

Vi har en fast liten runde langs den populære Ladestien som vi går med elevene hver dag. Hvorfor tur? Turen gir elevene mulighet til å samtale om saker og ting som opptar dem. Den gir også en unik mulighet til å åpne blikket for omgivelsene rundt oss. Her kan vi følge årstidsrytmen i fjæra: hvilke trekkfugler kommer først om våren? Hvilke blomster dukker først opp av jorda? Turen bidrar rett og slett til mye undring knyttet til livet og naturen rundt oss. Det å gå tur er også med på å trene elevenes vilje og gjennomføringsevne, noe som er overførbart til mange områder i livet.

Hovedfag og praktiske fag

Når vi kommer tilbake fra tur har vi hovedfag som ellers på steinerskoler. I undervisningen har vi mye samtale om stoffet som vi jobber med, men også med skriftlig og kunstnerisk bearbeidelse. Klokken 11 spiser vi felles lunsj. Vi pleier å ha rullerende kjøkkentjeneste der elevene bidrar med å klargjøre et enkelt brødmåltid. Én dag i uken har vi også varmlunsj. Måltidet hos oss er en viktig undervisningsarena med mye sosial trening.

Etter spisepausen har elevene gjerne praktiske fag. Vi har mange timer med kunst og håndverk og har også timer i kroppsøving og musikk.

Sosialt samspill

Det mest grunnleggende målet for alle elever våre er at opplæringen skal bidra til at hver enkelt elev skal bli i stand til å mestre sitt eget liv og gjøre sitt liv meningsfullt. For å oppnå dette trengs det øving i det sosiale samspill med andre, samt øving av basisferdigheter i teorifagene. Ved bruk av en sansemessig tilnærming til fagene, appellerer vi til andre aspekter ved elevene enn det rent kognitive. I tillegg til tankelivet, jobber vi mye med å utfordre viljes- og følelseslivet hos elevene. På den måten ønsker vi å formidle verdier som kan hjelpe eleven med å finne et ståsted i verden. Dette søker vi å oppnå gjennom håndverk og friluftsliv. Ved å tilby en skolehverdag med mange ulike læringsarenaer, gir vi elevene flere muligheter til å lykkes og oppleve mestring. Dette vil være med på å styrke elevens selvfølelse og selvtillit.

Omsorg og trygghet

Vi ansatte på avdelingen er både lærere, spesialpedagoger og miljøarbeidere. Sammen ønsker vi å gi eleven et godt tilbud, uansett forutsetning. Om det er autismespekterdiagnose, ADHD-diagnose, eller utfordringer knyttet til psykiske helse som angst eller skolevegring. Vi ser at mange av ungdommene som kommer til oss har stor nytte av rammene som vi tilbyr. Det handler ikke bare om skole, men også om omsorg og trygghet. Her blir man sett på en helt annen måte – jeg pleier ofte å si at «eleven er pensum». Folk er forskjellige, og denne avdelingen er en arena som kan hjelpe de som ramler ut eller sliter med skolen», sier en av våre ansatte.

Utflukter

Hver fredag har hele avdelingen turdag. Da drar vi som regel ut i marka og går gjerne til en plass bestemt på forhånd. Her tenner vi bål og elevene griller maten de har med. Det er fint for elevene å komme seg ut en hel

dag, bevege seg og være sosiale med de andre elevene på avdelingen.

Les mer på Steinerskolens på Rotvoll sin nettside:
<https://sspr.no>

Ett sted for Félix

Felix i aksjon på 4.videregående trinn på Helsepedagogisk Steinerskole på Hedemarken.

Tekst: Anette Gleichmann, mor til Felix
Foto: Cesare Squillace

Noen steder får meg til å føle meg trygg, uten en helt åpenbar grunn. Kanskje er det stemningen, fargene, bygningene eller atmosfæren. I begynnelsen registrerte jeg dette ubevisst – en stille fornemmelse av trygghet

midt i hverdagens virvar med tre barn som krevde sitt, og hvor den yngste krevde enda mer.

Den yngste heter Felix og går nå på Steinerskolen på Hedemarken 4.videregående trinn Helsepedagogisk skole, og han skal gå der ett år til.

Hvorfor gjør han det, og hvordan havnet han der?

Bekymringen for Felix' fremtid startet den dagen han ble født. Han sluttet å vokse i magen, og legene bestemte at vi måtte ta keisersnitt i uke 32. Da jeg spurte om det kunne være en sammenheng mellom vekststansen og et syndrom, svarte legen at det ikke var noe poeng i å tenke på det da. Men i ettertid ser jeg at underbevisstheten min allerede hadde begynt å spekulere.

Da gutten kom til verden, stakk tungen rett ut av munnen. Det gikk ikke lang tid før vi fikk en diagnose. Frykten grep oss, men ganske raskt forsto vi at det ikke var noe å frykte. Dette var vår skjebne, og vi måtte ta imot den med åpne armer.

Ti år senere

Spol ti år frem i tid, og vi besøker Vidaråsen. Jeg (mamma) liker å være ute i god tid med planene for Felix' fremtid. Etter hvert ble vi kjent med andre foreldre i samme situasjon – foreldre til barn med spesielle behov. Vi snakket sammen, delte erfaringer, og stadig dukket navn som Camphill, Rudolf Steiner og Vidaråsen opp i samtalen.

Steinerskolen, Ljabruskolen, Grøbunn og Granly var skoler og steder vi hørte om. En nær bekjent hadde barnet sitt på Ljabruskolen og forsøkte å lokke meg dit. Jeg holdt likevel fast ved nærmiljøskolen, fordi ekspertene mente at Felix best ville utvikle språk sammen med barn som hadde et tydelig språk. Men vi innså etter hvert at dette ikke fungerte. De andre barna vokste fra ham raskt, og han trengte mer støtte for å lære og fungere.

Derfor søkte vi Ljabruskolen, hvor Felix begynte i 8. klasse. Første gang jeg kom dit, følte jeg meg trygg. Jeg visste at Felix ville ha det bra der. Menneskene hadde en varm utstråling, og bygningene og arkitekturen skapte

en følelse av fellesskap. Jeg tenkte ikke over det da, men behagelige farger og god stemning spilte en rolle.

Ganske raskt forsto jeg at dette var noe jeg ville ha mer av – for Felix og for meg selv. Læreren hans var dypt engasjert, og jeg visste at Felix hadde kommet til rett sted. Det var noe med omgivelsene som skapte trygghet. De voksne var mer enn bare kollegaer – de delte en dypere forståelse og et fellesskap.

For en forelder til et barn med spesielle behov er sansene alltid skjerpet. Akkurat som en hund som får stand på en fugl, kunne jeg intuitivt kjenne at dette var et godt sted for Felix. Men jeg lurte fortsatt: Hva var det egentlig som skapte denne atmosfæren? Hvorfor følte det trygt? Hva var magien bak?

Disse tankene fulgte meg gjennom årene Felix gikk på skolen. Samtidig vokste nysgjerrigheten på steinerpedagogikken og antroposofien – om enn med en begrenset forståelse.

Veien videre

Jeg begynte å spørre lærere og andre foreldre om veien videre for Felix. Tankene spant tilbake til vårt besøk på Vidaråsen da Felix var 10 år. Likhetene mellom stedene var påfallende. Min mann og jeg bestemte oss: Vi ville at Felix skulle fortsette på en skole preget av steinerpedagogikk og det helsepedagogiske

og antroposofiske synet. Men hvorfor? Hva var det som gjorde at disse stedene ga oss den samme gode følelsen?

Svaret kom til oss etter hvert: Steinerskoler og antroposofiske institusjoner tiltrekker seg mennesker med en ekstraordinær omsorgsevne og tilstedeværelse. Jeg har ikke sett noe lignende andre steder. De som jobber i disse miljøene, har en felles grunnverdi som strekker seg utover det å bare ha en jobb. Dette samholdet gir en unik omsorg til Felix.

Felix' vei gikk videre til Grobunn samtidig som han

begynte i 10. klasse på Hedemarken Steinerskole Helsepedagogisk skole. Han flyttet senere til Granly, hvor han bor i dag mens han fortsetter skolegangen. På disse stedene er steinerpedagogikken og antroposofien representert i ulik grad. På Granly håper vi at han kan bli resten av livet.

Et fellesskap for fremtiden

Men nye spørsmål har dukket opp: Hvordan kan vi bevare den gode stemningen og tryggheten for Felix i all fremtid? Hva kreves? Hvordan skaper man et fellesskap og en grunnverdi uten å tvinge noen inn i en ideologi som ikke passer dem?

Jeg spurte pedagogene på Steinerskolen: Hva er det som gjør at Steinerskolen bevarer denne tryggheten og varmen? Hvordan skaper man et fellesskap preget av ekstraordinær omsorg og kompetanse?

Min ønskedrøm er at alle foreldre, uansett om de har barn med spesielle behov eller ikke, skal få oppleve det samholdet og den tryggheten vi i dag finner på Steinerskolen på Hedemarken og på Granly.

Eventyrlig Karneval på Hedemarken

Tekst og foto: Base Bjørk

Det var en gang en Base Bjørk på Helsepedagogisk Steinerskole på Hedemarken som skulle på karneval for å ha det gøy!

I ukene før karnevalet pleier vi å ha en håndarbeidsperiode, og i år startet vi perioden med å snakke om ulike typer klær: Hvilke klær bruker vi nå som det er varmt eller kaldt, og i hvilken situasjon brukes de? Hvilke klær kan vi bruke hver dag og hvilke bruker man bare av og til? Elevene fikk klippe ut bilder og plassere under den årstiden plaggene passet best, eller om det var til daglig bruk eller bare ved spesielle anledninger.

Vi brukte bildet av et kostyme som en samtalestarter da vi skulle begynne å tenke på hva hver enkelt elev hadde lyst til å kle seg ut som. Temaet var «Eventyrenes verden», så elevene hadde et vidt spekter av karakterer de kunne velge mellom. Etter litt betenkningstid, fikk vi to konger, en dronning, en prins, en ridder, ei heks, en katt, en drage og en Robin Hood.

Etter å ha bestemt seg for karakter, fikk alle elevene tegne kostymet sitt. Dette gjorde de med fettstift og malte over etterpå. Så kunne elevene begynne selve arbeidet med kostymene. Aller først måtte de lage hvert sitt mønster. Vi fant fram en papir-rull og la oss ned på gulvet, hvor en voksen tegnet rundt overkroppen til eleven. Mønstrene ble så klippet ut. Elevene fikk være

med i prosessen med å finne stoffer og velge farge. Så kunne mønsteret klippes i stoffet. Vi fant også noen rekvisitter som vi lånte.

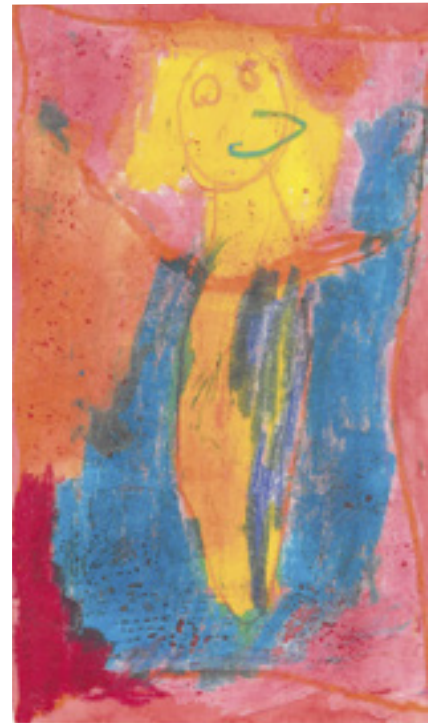
Nå kunne vi endelig begynne å sy. Alle fikk være med og sy kostymene sine med hjelp fra en voksen. Mens noen sydde, jobbet andre med et annet element som også skulle være med. Siden temaet var «Eventyrenes verden», og vi i basen har jobbet masse med bokstaver, fikk hver elev utdelt hver sin bokstav som de skulle pynte og ha hengende rundt halsen. Om de da sto i riktig rekkefølge, ville de kunne stave ordet «Eventyr!».

Elevene fikk sy både med overlock og vanlig symaskin, noe alle synes var gøy. Litt justeringer måtte jo også til. I dette arbeidet fikk elevene bestemme hvordan kostymet skulle se ut. Noen klarte å sette i nåler selv, andre fikk hjelp til det. Noen valgte å ha kostymet sitt åpent i siden, noen bare delvis. De som ville, kunne også pynte kostymet. En elev valgte å filte og tove ull på sitt.

Etter at de fleste var ferdige med å sy, måtte vi stryke kostymene, slik at de så fine ut, før vi hang dem opp, klare til karneval.

Så kom dagen for karneval. Elevene var engasjerte og klare for å kle seg ut. Å sminke seg inngår selvfølgelig også i det å kle seg ut. Alle satt klare og ventet tålmodig slik at vi i tide klarte å bli ferdige og stille opp til Karnevalstoget. Base Bjørk var nå klar for karnevalsfeiringen!

Snipp snapp snute, så var dette eventyret ute.

Karneval ønsker
 Petra → Kongen
 Rønja → Heksa
 Laura → Dronningen
 Lucas → Kongen
 Martin → Prins
 Eva → Katten med stuler
 Grethe M. → Hest/høder
 Julia → Drage
 Anagorn → Robin Hood

Skolehverdagen med skolehund på Momo

Ipa og jeg på tur rundt skolens nærområde.

Tekst: Tuva Linnea Bruun-Olsen, elev Momo Waldorfskole og nå også frilans-journalist
Foto: Merethe Fremstad

Jeg heter Tuva Linnea Bruun-Olsen og er elev ved Momo Waldorfskole i Trondheim. Momo er en helsepedagogisk skole, med 16 elever fordelt på tre grupper i grunnskolen, og en videregående-gruppe hvor jeg er elev. Jeg liker å skrive fortellinger og har en dag lyst til å bli forfatter,

men å være journalist høres også spennende ut.

Det jeg liker med Momo er at mye av skolehverdagen er praktisk rettet gjennom for eksempel skriveøkter, som jeg selvfølgelig liker veldig godt, og matlaging, ulike håndverk og gårdsarbeid. På Fuldseth gård ute på Hegra følger vi årstidene, og vi deltar både med såing, høsting, lamming, vedhogst og ikke minst med stell og kosing med alle dyrene. I tillegg har vi en skolehund som heter Ipa, og det er henne jeg vil fortelle om. Jeg har kjent Ipa siden jeg var på besøksuke på Momo vinteren 2023, men ble skikkelig godt kjent med henne da jeg begynte der i 10. klasse høsten for 1,5 år siden.

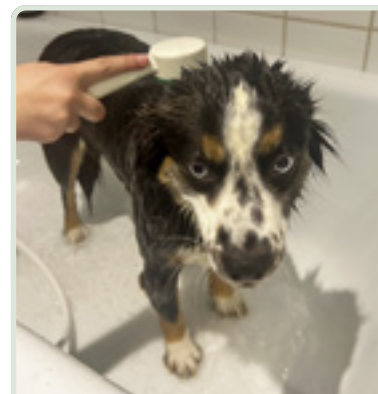
Jeg både gledet og gruet meg til å begynne på Momo. Gledet meg fordi jeg hadde fått noen gode venner der da jeg var på besøksuke, men gruet fordi jeg virkelig ikke liker forandringer. Forandringer stresser meg veldig. Derfor hjalp det veldig at Ipa var der og møtte meg i døra med en gang jeg kom til skolen. Jeg blir rolig av å være sammen med dyr, og dyr hjelper meg å tenke på noe annet. Ipa hjalp meg med å stresse mindre.

Ipa er en Miniature American Shepherd på 4,5 år. Hun er hunden til læreren min, Merethe, og er med på jobb hver dag. Hun har fast plass inne på kontoret hvor hun har hundesengen sin. Der kan hun trekke seg tilbake når hun vil være for seg selv. Stort sett følger hun etter Merethe, så der hun er, der er også Ipa. Hver morgen klokken 9 går vi en fast morgentur i nærområdet. Da er Ipa som regel med, og ofte deler jeg og klassevenninnen min, Milo, på å ta båndet.

Jeg må være så ærlig og si at jeg egentlig hater å være ute, men når Ipa er med, kan jeg gjerne gå tur. Jeg kunne faktisk blitt med på å gå Norge på tvers om det er en hund med. Før jeg begynte på Momo, skjønte jeg ikke poenget med å være ute, og i hvert fall ikke gå tur, men morgenturene er så mye bedre når Ipa eller Ragna er med. Ragna er hunden til lærer Julius, og hun er en svart Labrador på 4 år, som ofte er med på tur på fredager. Egil, som har gården på Hegra, har også en hund som vi møter når vi er der. Hun heter Embla og er en Norsk Buhund på 2 år. Vi på Momo er veldig glade i dyr og heldige som får være så mye sammen med alle hundene og dyrene på gården til Egil.

Det som er fint med å ha skolehund, er at hvis jeg er sliten, kan jeg ta pauser og være sammen med Ipa. Det samme gjelder når jeg av og til blir stressa, eller om jeg har hatt en dårlig start på dagen. Da blir jeg alltid roligere av å kose med Ipa eller gjøre noe sammen med henne. Vi pleier ofte å trene på triks, som for eksempel at hun skal bli på plassen sin, så rygger jeg unna og deretter sier jeg «værsågod». Da kommer hun og får en godbit. Vi har øvd mye på at hun skal

Ipa blir dusjet av en elev i grunnskolegruppa. Hun liker å dusje så lenge vannet er temperert.

plukke opp godbiter fra ulike steder, som for eksempel fra lårene mine. Da tar jeg fram godbiten, og sier: «Ipa, sitt!» og legger godbiten på låret. Når jeg sier «vørsågod», hopper hun opp og tar godbiten. Tidligere måtte jeg trene henne på å vente, men nå kan hun trikset. Så har vi øvd mye på rulle, og det er vi skikkelig god på. Noen av de andre elevene pleier å øve på å hoppe hinder med henne ute i friminuttene, og noen øver på å danse med henne.

Apropos, dans. På nyttårsballet i 2024 hadde jeg egentlig ikke lyst til å dra, men så fikk jeg låne med meg Ipa hjem fra skolen samme dag som ballet skulle være. Hjemme pyntet jeg Ipa med fjær, og så dro vi sammen på ball. Det føltes tryggere med Ipa sammen med meg, og jeg hadde nok ikke dratt uten henne. Jeg skulle i hvert fall ikke danse, men da Ipa (med hjelp fra læreren) ville danse, måtte jeg jo bli med. Vi danset flere ganger, og jeg vant faktisk til og med dansestoppleken.

Jeg husker en gang jeg skulle gjøre tøyøvelser på skolen. Merethe og jeg satt på gulvet med føttene mot hverandre og holdt hender. Ipa ville tydeligvis være med, og kom og la seg over hendene våre. Vi forsøkte å holde maska og fortsette med tøyøvelsene, men så ble det så komisk at vi brøt ut i latter. Det var så morsomt!

Andre ganger som Ipa helst vil være med oss, uten at hun egentlig får lov, er når vi spiser lunsj. Hun har en fast plass ved peisen mens vi spiser, men noen ganger lurar hun seg under stolene våre og venter på at det skal falle ned noe mat. Det er veldig fristende å gi henne en liten ostebit, og hun har jo så søte, isklare, blå øyne, men jeg greier faktisk å la være. Jeg vet det er viktig at hun lærer at hun ikke får mat ved bordet. Noen ganger får hun rester av maten min om jeg ikke har greid å spise opp, men da tar vi det etter lunsjen, og hun må vise at hun kan vente til jeg har sagt «vørsågod».

Klassevenninnen min, Milo, ønsker seg veldig en egen hund og har øvd på å ta vare på Ipa ved å ha ansvar for å måle opp mat, passe på at hun har vann, gå tur og plukke opp bæsje. Hun har også lånt med seg Ipa hjem, og de pleier faktisk å ta bussen. Noen ganger er de bare hjemme i huset til Milo, mens andre ganger går de turer eller de har hundetreff med en venninne av Milo som også har hund.

Det er som er så fint med å ha skolehund er at man lærer seg hvordan det er å ha hund. Dessuten kan de som er redd hund, få øve på å bli mer vant til hunder. Jeg har

Milo med Ipa og resten av skolen på tur til Olavspranget i Bymarka i Trondheim.

lært å være mer tydelig, og om Ipa gjør noe som ikke er greit, sier jeg ifra med en tydelig stemme. Jeg har også lært å klippe klør, børste og stelle Ipa. Akkurat nå er det noe veldig spennende som skjer med henne. Hun har kanskje nettopp blitt drektig, og vi på skolen skal følge med på om magen vokser. Vi skal passe på at hun har det bra og ta godt vare på henne fram mot fødselen. Like før valpene kommer, skal hun reise til Eidsvoll og være hos oppdretteren i 10 uker. Da kommer vi til å savne henne veldig. Det er så tomt og stille her på skolen når Ipa ikke er her. Ingen tassende labber som tasser rundt, ingen som kommer og møter oss velkommen på morgenen og vil susse oss velkommen slik som bare hunder gjør.

TUVA INTERVJUER ASHLEY OM IPA

Siden jeg pleier å ha med Ipa hjem innimellom, har jeg intervjuet mammaen min, Ashley, om hvordan hun synes det er at jeg har med skolehunden hjem på besøk.

Hva synes du om at Ipa er med meg hjem fra skolen?

Det synes jeg rett og slett er en berikelse i hverdagen vår. Jeg får se sider av deg, Tuva, som jeg ikke ser ellers. Du tar så mye ansvar for Ipa. Det engasjerer hele familien, og vi skjønner mer av hva du opplever med Ipa på skolen når hun er med deg hjem. Vi snakker mye om skolehverdagen din og om Ipa her hjemme.

Hva synes du om Ipas personlighet?

Personligheten til Ipa er ... (Ashley ler). Hun er ei lita lur, veldig kosete, morsom jente, en enkel hund å ha

med og gjøre. Vi er blitt veldig glade i Ipa. Hun er kjempeflink med både Tuva og lillebror Isak.

Hvordan går Ipa sammen med de andre i familien, synes du?

Først var hun litt skeptisk til David, for hun er jo litt skeptisk til menn. Derfor har David gjort det til et prosjekt hver gang hun er hos oss at han skal bli kjent med henne, og han bruker mye tid med henne. De går godt overens nå, og hun går godt sammen med hele familien. Hun hører mest på Tuva og det er jo fint, da det er jo de to som kjenner hverandre best.

Hva gjør det med familien at vi får låne Ipa?

Det er så bra for oss som familie. Da er alt fokus på Ipa. Ingen sitter og ser TV eller på Ipad. Alle passer på at hun får mat, drikke, kos og turer. Det er så gøy for hele familien, og vi blir faktisk mer sammensveiset av det. Det blir alltid litt tomt når hun drar, da blir det litt stille i huset. Dessuten gjør besøk av Ipa at vi kommer oss ut av huset. Du, Tuva, er jo ikke veeeldig enkel å få ut av huset, nesten umulig, men med Ipa går det kjempelett.

Kunne du tenke deg en hund i familien, du er jo også vokst opp med hund?

Ja! Absolutt, men det er så mye jobb med å ha hund. Derfor er det veldig fint å få låne Ipa av og til. Akkurat nå tror jeg det bare hadde blitt mas å ha hund på fulltid, mens det å få låne gjør det kun til en positiv opplevelse med mye kos. Det er bra for alle.

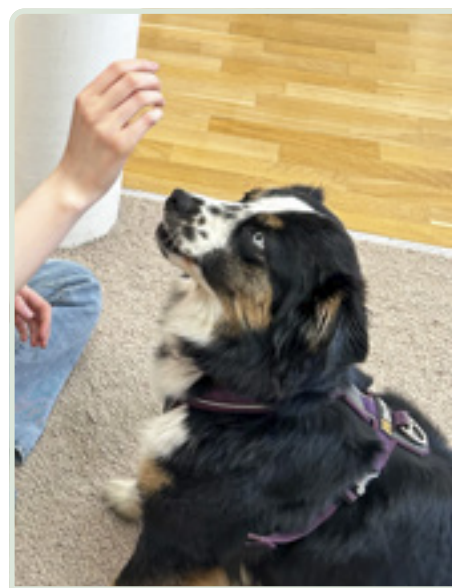
Synes du det er noen utfordringer med at jeg har med Ipa hjem?

Nei, ingen. Bare positivt. Men siden du tar taxi hjem fra skolen, skulle jeg ønske det var enklere å ha med hund i taxi.

Hva synes du er bra med at vi har skolehund på Momo?

Det tar vekk noe av det seriøse med skolen,

Vi øver på å forstå «vent».

at det blir mer kos og avslappa. Det demper stress og angst. Jeg synes det høres veldig fint ut at elevene kan trekke seg unna, slappe av og kose med Ipa. Det hjelper også på skolevegring. Du har jo fortalt hjemme, at i perioder når du har vært veldig stresset, så har du koset ekstra mye med Ipa og kjent på at kroppen har roet seg.

Har du en morsom historie eller et spesielt minne fra en gang Ipa har vært hos oss?

Åååå, det må faktisk bli historien om første gangen Ipa var hos oss og Tuva ble med på tur. Det var for litt over et år siden, vinter og skikkelig kaldt ute. Tuva har jo som nevnt tidligere ikke vært særlig glad i å være ute. Men denne ettermiddagen hadde vi Ipa, og hun måtte få komme ut og gå tissetur. Det magiske som skjedde da, var at Tuva var klar med en gang, det var ingen masing eller overtaling, og Tuva, Ipa og jeg gikk en god tur ute i vinterværet. Jeg ble så rørt at jeg faktisk begynte å gråte. Det var så lenge siden vi hadde vært ute og gått en tur sammen, og i tillegg til at det bare var god stemning.

Så må jeg også fortelle at lillebror Isak har blitt veldig

glad i Ipa, og kalt opp favorittbamsen sin etter henne. Så vi ønsker henne gjerne mer på besøk.

Jeg håper at dette intervjuet og teksten jeg har skrevet viser hvor fint og godt det kan være å ha en skolehund. En skolehund som både møter deg på skolen, men som også kan være med deg på hjemmebesøk, hun er som en søster for noen, en venn, en samtalepartner, dansepartner, lekekompis og rett og slett en kosehund. Hun er så rolig og god. Jeg vil anbefale alle å skaffe seg en skolehund, både for trivsel og læring!

FRAMskolen på Vallersund Gård

ET LÆRESTED FOR UNGE VOKSNE MED UNIKE VARIASJONER

Vi har fortsatt ledige plasser for skoleåret 2025/2026

Trygghet, friluftsliv, musikk, dans, drama, selvbestemmelse, gård, bakeri, butikk, omsorg, veveri, vennskap, et godt, hyggelig og kreativt miljø.

Skriv til framskolen@camphill.no.
Vi ringer tilbake om du ønsker.
Les mer: framskolen.camphill.no

Å ta egne valg

- OPPLEVELSEN AV Å VÆRE ET FRITT INDIVID

Tekst: Corinna Balavoine. Foto: Hilde Kristiansen, Corinna Balavoine og Dag Balavoine

«Jeg kan velge selv! Jeg kan velge selv!» Han gjentok disse ordene som et mantra der han sto i trappen, halvveis nede fra rommet sitt.

Like før dette var jeg gått opp på rommet hans og hadde spurt om han ville bli med oss andre på en utflukt? Og i invitasjonen la jeg til: «Det er opp til deg! Du kan velge selv. Du kan bli med oss, eller du kan bli her.» Det oppsto et øyeblikk av stillhet da jeg hadde sagt det. Så så han på meg, slik han ofte gjør, – et slags sideblikk for å møte blikket mitt. Da øynene våre møttes, så jeg at

ordene mine nådde helt frem denne gangen. De ga mening. Han måtte ta et valg. Han la I-paden forsiktig fra seg på sengen og gikk ut av soverommet. Jeg lot ham gå forbi meg ned trappen. Jeg var fortsatt ikke sikker på hva han ville gjøre. Det var da han stoppet, halvveis nede og halvveis oppe i trappen, og gjentok for seg selv mange ganger: «Jeg kan velge selv. Jeg kan velge selv.» Det jeg var vitne til, var en indre åpenbaring hos et annet menneske: «Jeg kan ta et valg!»

Hvor begynner en ungdomsveiledning? I 2007 malte David Newbatt et bilde til åpningen av FRAMskolen. Maleriet forestiller et ungt menneske på en reise. Ungdommen står i akterenden av en liten båt, og båten rir

usikkert på en bølge. Ungdommen peker mot kysten, et gyllent landskap, langt der forut. I båten er det flere. En skikkelse står tett inntil ungdommen og ser også fremover. En sitter med ryggen vendt bort fra land og ror. En annen lener seg nedover, bakerst i båten, heller ikke han ser mot land, men holder fast i rorpinnen. Sjøen er opprørt.

Dette maleriet henger i FRAMskolens stue – det røde rommet i Brendan-huset – og har hengt der i mange år. Det er fortsatt fint å se på og studere. Ja, nesten som et mysterium. Hvordan kan så mange mennesker få plass i den lille båten, uten at den synker? Kommer de frem, eller vil båten kantre? Det ser ut som om ungdommenes skjebne ligger i hendene på båtens «mannskap». Hvem har tatt avgjørelsen om hvor de skal hen? Må ikke ungdommen også gjøre noe? Ikke bare peke, men også ro? Og helt ærlig! ... Hva er det egentlig den personen som styrer roret, holder på med? Er ruten forutbestemt og ankomststedet planlagt av andre? Skaper mannskapet bare en illusjon, slik at ungdommen tror at det er han eller hun som bestemmer, men i virkeligheten har andre tatt valget?

Hverdagen er fylt av valg. Vi står overfor så mange valg at vi må skape oss rutiner og vaner og program for å overleve. Hvis vi bevisst måtte velge mellom å pusse tennene eller ikke pusse tennene, ta på oss skoene for å gå ut eller la være å ta dem på, gå ut eller ikke gå ut døren, ville vi vært utslitt før den sosiale dagen begynte. Rutinene våre hjelper oss, men de kan også låse oss inne. Når vi har for mange rutiner, kan vi føle at presset rundt oss øker. Vi er ikke lenger frie. Vi er som fanger i våre egne liv og rutiner. Vår måte å gjøre ting på, kan holde oss vekk fra det vi egentlig ønsker å gjøre og den vi ønsker å være. Samtidig tar andre ofte ledelsen. Enten de forteller oss hva vi skal gjøre, eller vi føyer oss etter deres forventninger. Så *når* kan vi velge mellom det vi ønsker for oss selv, og det som familien, vennene våre og sosialarbeiderne ønsker av oss?

Jeg ble sjokkert da en kursholder på et kurs om «Tvang og makt» sa at vi sosialarbeidere var så effektive til å vekke folk om morgenen fordi vi selv måtte stå opp tidlig for å gå på jobb. At vi vekket folk av nag. Oppfordringen deres var: «La folk sove ut! La folk velge selv når de vil stå opp!»

Hverdagen ville sett annerledes ut hvis alle tok egne valg helt uavhengig av andre, og det ville sannsynligvis ikke engang være mulig. Det finnes en uuttalt og ofte ureflektert aksept for at mange valg gjøres av andre, og

at disse valgene påvirker oss. I det små kan det være valget av hva slags mat vi vil ha på bordet, og i det store bildet tar nasjonen og regjeringen mange valg på vegne av folket sitt og hvordan de lever.

I 2025 kan vi i Norge fortsatt ta egne valg i hverdagen, og vi kan være takknemlige for det. Samtidig er jeg ikke sikker på hvordan vi kan lære unge mennesker å ta sine egne valg.

Eller hvordan hver og en av oss kan lære å ta gode valg, som ikke påvirker andre negativt, og som kan bringe oss dit vi vil, til den gylne strand. Men vi kan alle være vitner for hverandre i denne frihetshandlingen. Om det er noe så enkelt som å velge mellom å dra på utfukt eller bli hjemme. Jeg tror at jeg denne morgenen var vitne til en annens 'vorden' i glimtet av opplevelsen av å være et fritt individ.

Håndtrykket som kjennetegn

Blikk på det gode møtet i døren

Tekst: Bjørnar Lothe Flemmen

Et bearbeidet utdrag fra Bjørnar Lothe Flemmens masteroppgave Steinerhøyskolen 2021: «Det er ikke bare håndtrykket, vet du. Blikk på det gode møtet i døren.» Utvalget er gjort av Sissel Jenseth og med velvillig tilatelse av Bjørnar Lothe Flemmen.

Utgangspunktet for oppgaven er Steinerskolens håndhilsepraksis og det individuelle møtet som finner sted mellom lærer og elev hver morgen.

Vi skriver 1996 og jeg har fått vite at jeg har fått ny jobb. Jeg står utenfor butikken og snakker med en lærer som skal bli min kollega. Mens vi står og snakker, lyser ansiktet hennes opp i det hun ser forbi meg, og jeg legger merke til en ung jente med langt mørkt hår og sommerslitte tøysko som like lysende kommer sin lærer i møte, rekker frem sin hånd, ser sin lærer inn i øynene og hilser. Den unge jenten blir vår meg, rekker frem sin hånd, møter mitt blikk og med et fast håndtrykk presenterer seg: – Amanda. Dette var mitt første møte med en elev på det som skulle bli min nye arbeidsplass. Dette korte øyeblikket pekte frem mot mitt møte med en skole der de voksne forholdt seg annerledes til sine elever enn jeg hadde opplevd noe annet sted.

Håndtrykket ved skoledagens begynnelse er et kjennetegn på Steinerskolene, men så langt jeg kjenner til, har vi faktisk ikke noe skriftlig fra Rudolf Steiner om håndtrykket. Tradisjonen forteller at Steiner introduserte det i den første Steinerskolen. Til tross for manglende anvisninger fra Steiners side, lever denne tradisjonen sterkt, og i Steinerskoler over hele verden ønskes elever velkommen av sine lærere med et håndtrykk.

Når håndtrykket ikke omtales av Steiner, kan det ha med at denne måten å hilse på var en selvfølge i tyske skoler på den tiden. Heller ikke steinerskolens læreplan nevner håndhilsen.

Idé og praksis

Steinerskolens læreplan 2020 – Grunnskolen gir i innledningskapittelet en oversikt over steinerpedagogisk idé og praksis. Her beskrives lærerens rolle som todelt. For det første skal læreren være «barnets følgesvenn

og nærmeste forbundsfelle». Samtidig skal læreren være representant for samfunnet. Å være følgesvenn og forbundsfelle fordrer at man kjenner hver elev og gjør det som kreves for å vinne deres tillit. Læreren må blant annet «utvikle en nyansert og forståelsesfull lytting og oppmerksomhet rettet mot elevenes ytringer og initiativer». Å utvikle en slik oppmerksomhet krever et arbeid av læreren, og læreplanen betoner lærerens arbeid med egenutvikling og at dette står i sammenheng med lærerens rolle som følgesvenn på elevens utviklingsvei. Målet er en dyp kjennskap til hver av elevene som grunnlag for dybdelæring og tilpasset opplæring.

Læreplanen slår fast at «anerkjennende respons og respektfull interaksjon fra lærerens side er vesentlig for elevenes læring og utvikling». Det legges i det hele tatt avgjørende vekt på relasjonen mellom elev og lærer: «Elevenes læring og utvikling stimuleres når de respekterer sine lærere og har tillit til lærerens formidlings-evne, dømmekraft og klasseledelse. Å pleie og utvikle relasjonen mellom lærere og elever utgjør en grunnsøyle i steinerpedagogikken.»

Eleven er læreplanen

Det sies i Steinerskolen at «eleven er læreplanen». Rudolf Steiner uttrykte ofte i sine pedagogiske foredrag at det var elevenes behov, elevenes evner til læring og til utvikling som ga læreplanen dens utforming. Lærernes oppgave var å lese i menneskenaturen og undervise i tråd med denne lesningen. Dette med å «lese i menneskenaturen» formuleres også som «lærerens åpne lesing av elevens muligheter», og i dette ligger det blant annet at man må nærme seg eleven med «en spørrende respekt for nettopp dette individets egenart».

Noe av måten å nærme seg dette på er å meditere eller tenke på elevene om kvelden og ha dem med i søvnen. Steiner sier det slik: «Om aftenen mediterer De over menneskekunnskap, og om morgenen vælder der ting som f.eks.: Ja, med Hans Møller må du nu gjøre det eller det - eller: Hos den pige der, mangler det eller det osv, kort sagt, De vil vide, hvad De må foretage Dem i de enkelte specielle tilfælde.» Det er derfor en øvelse for læreren i det å se eleven, både som individ og som øvelse i å se eleven i lys av den antroposofiske menneskekunnskapen.

Det hilses i døren hver morgen i steinerskoler over hele verden. Her fra Perth Waldorf School i Australia. Foto: Perth Waldorf School

Læreplanen beskriver også det individuelle som en kilde til nyskaping og kreativitet og sier videre: «Det individuelle i hver elev forbindes med evnen til etiske handlinger og personlig utvikling. Pedagogikkens målsetning vil være å skape best mulige forutsetninger for at dette innerste og dypere sett hellige i alle mennesker skal utvikles og komme til sin rett.»

Det at det individuelle skal komme til sin rett, knyttes gjerne opp mot steinerskolens idé om oppdragelse til frihet. Denne ideen «bygger på en dyp respekt for menneskeselvets unike kvalitet». Idealet er at elevene «skal kunne utvikle sine evner og talenter på en slik måte at de kan forholde seg aktive og ansvarstagede til seg selv og sin omverden». Som en del av dette frihetsbegrepet nevnes gode vaner og relasjonsmessig modning samt «kunnskaper og ferdigheter som fordres i samfunnet.»

Syvårsperioder

Steinerskolenes førsteklasse regnes med til første syvårsperiode og der «legges det vekt på at læring best skjer gjennom etterligning, interaksjon og lek». For hilsenens del er det etterligning og interaksjon læreren spiller på, og pedagogene har på dette trinnet «en oppgave som aktive og handlende forbilder samtidig som de responderer anerkjennende, kjærlighetsfullt og rettvist på barns ytringer og initiativ». Dette innebærer at etableringen av hilsepraksisen skjer i en atmosfære der barna naturlig etterligner læreren, og vanen innarbeides parallelt med at lærer og elever lærer hverandre å kjenne.

I andre syvårsperiode er det elevens relasjon til læreren som er det bærende prinsippet: «I steinerpedagogikken knyttes den følelsesorienterte undervisningen til etableringen av gode vaner. (...) Vaner bygges opp gjennom bevisste gjentakelser i undervisningen. Den gjentakende øvelsen er for øvrig et viktig element i utviklingen av både vilje og følelse.» I denne syvårsperioden blir relasjonen til læreren og den bevisste gjentakelsen en ny bakgrunn for den daglige håndhilsenen.

«I den tredje syvårsperioden orienteres undervisningen primært mot elevenes egen tenkning, dømmekraft og mot ungdommenes nye muligheter for etisk engasjement ved at de utvikler individuelle ansvarlige og kjærlighetsfulle relasjoner til verden.» Her kommer bevisstgjøring og etisk orientering inn i bildet. Elevene

begynner å få et reelt ansvar for seg selv, og de «utvikler nye evner til kommunikasjon med både mennesker og natur. Disse evnene kan sammenfattes i et omfattende kjærlighetsbegrep; en individualisert og ansvarstagede måte å forholde seg til verden på». Kort sagt legges det nå til rette for individuelt ansvar også i kommunikasjonen og det sosiale feltet, noe som gjenspeiler seg også i måten elever og lærere hilser på.

Gode vaner og helhet

Håndhilsenen ved skoledagens begynnelse er også en vane. Læreplanen viser her en kobling mellom vaner

og det emosjonelle: «I steinerpedagogikken knyttes den følelsesorienterte undervisning til etableringen av gode vaner. Det gjelder både arbeidsvaner og mer kreative, emosjonelle eller intellektuelle vanemessige holdninger.» Faget samfunnsfag «starter med etablering av gode sosiale vaner». Vaner knyttes også opp mot steinerpedagogikkens frihetsbegrep som inkluderer «kroppslig sunnhet, gode vaner og en relasjonsmessig modning».

Håndens intelligens

David Brierley kommer inn på håndtrykket i artikkelen «Håndens intelligens». Han beskriver håndens uttrykksfullhet for eksempel der det å holde noen i hånden kan gi trygghet, trøst eller ledelse. Han beskriver håndtrykket som en anerkjennelse av den andre og fortsetter: «I skolen er håndtrykket en viktig måte å etablere et sunt elev-lærer-forhold. Det er tegn på et høflig, respektfullt og tillitsfullt møte.»

Ifølge Brierley står hånden i en særstilling i menneskets anatomi med sine mange nerver som gir sensibilitet, og sine mange muligheter for bruk – også for kommunikasjon og hilsen, enten det gjelder håndtrykket eller det å vinke eller gestikulere.

Oppmerksomt nærvær

Mindfulness eller oppmerksomt nærvær blir knyttet til steinerpedagogisk praksis. Marie Kolmos og Christan Egge ser begge på sammenhengen mellom mindfulness-basert meditasjon og Steiners anvisninger til lærerne. Det oppmerksomme nærværet handler blant annet om å være til stede i møtet mellom lærer og elev.

Kolmos betoner at læreren gjennom håndtrykket kan bli oppmerksom på hvordan eleven har det, samtidig som det gir eleven en opplevelse av å bli sett. Egge henviser til håndhilsetradisjonen i Steinerskolen og skriver: «Dette medfører øyekontakt, og naturligvis den fysiske kontakten med elevens hånd. I denne situasjonen kan læreren merke mye av hvordan eleven har det, en spesiell dag eller over tid. Et direkte, åpent blikk – eller unnvikende, dvelende eller hurtig, – varme hender, kalde, tørre, fuktige, – kraftige håndtrykk, eller slappe. (...) det er utrolig mye man kan merke i disse korte øyeblikkene – ikke minst fordi man som lærer gjentar handlingen hver dag. Det kreves et sterkt, oppmerksomt nærvær fra lærerens side, hver dag, øyeblikk for øyeblikk – om man da ikke gjør det av rutine og 'på autopilot'».

Kjærlighet som nøkkel

Rudolf Steiner beskriver i sin bok *Frihetens filosofi* et virkelig møte mellom mennesker som en unik opplevelse som skiller seg fra opplevelsen av objekter. Han viser til Jegets villighet til å forstå, som kjennetegnes ved å holde tilbake spontane tolkninger og bedømmelser. For å observere et objekt, må man aktivt undersøke, mens

i møte med et annet menneske må jeget innta en mer passiv rolle. I Hartmut Traubs gjengivelse av Steiner innebærer det å møte en annen en midlertidig utslukking av egen tenkning, slik at det gis plass for opplevelsen av den annens tenkning, en tenkning som oppleves som ens egen. Dette fjerner avstanden mellom to separate individer helt. Dette sammenlignes med vekslingen mellom drøm og våkenhet, som begge er virkelige opplevelser i bevisstheten, men i drømme er det underbevisstheten som får plass. I møtet er det den annens bevissthet som får plass.

For å forstå et annet menneske må man altså, ifølge Steiner, slippe til en opplevelse av det andre mennesket, og nøkkelen til denne opplevelsen er kjærlighet. Det å forstå et annet menneske forutsetter hos Steiner derfor kjærlighet. Slik Traub beskriver Steiner på dette punktet knyttes da frihet, kjærlighet og forståelse sammen.

Jeget blir alltid til i et møte

I Martin Bubers filosofi er jeget alltid i en relasjon. Det kan ikke være noe *jeg* i og for seg. *Jeg* blir alltid til i et møte. Han skriver: «Det finnes ikke noe *Jeg* i og for seg, men bare det *Jeg* som hører til grunnordet *Jeg-Du* og det *Jeg* som hører til grunnordet *Jeg-Det*. Når mennesket sier *Jeg*, mener det ett av de to». *Jeg-Du-jeget* er annerledes enn *Jeg-Det-jeget*. *Jeg-Du-jeget* blir til i forholdet til et *Du*, og det er i denne relasjonen at man virkelig fremtrer som helt menneske. *Jeg-Det-jeget* er et vurderende *Jeg*. Når vi betrakter et annet menneskes hårfarge eller klesdrakt, når vi vurderer den andre ut fra nyttetenkning, da tar vi ikke inn det hele mennesket. Da bruker vi heller ikke vårt eget hele vesen. Selv om vi i et slik tilfelle kan tiltale den andre som «*Du*», har vi ikke oppnådd en *Jeg-Du-relasjon*. En *Jeg-Du-relasjon* kan oppstå når et menneske med hele sitt vesen sier «*Du*». Dette fellesskapet som oppstår når man møter den andre som subjekt har også med frihet å gjøre.

I oppgavens intervjuer kan man lese at de virkelige elevmøtene gir lærerne glede og at det gir en slags mening til deres arbeid. Dette kobler jeg til Bubers tanker om sammenhengen mellom *Jeg-Du-møter* og opplevelsen av å være menneske. Jeg ser en parallell mellom lærernes virkelige elevmøter og Bubers *Jeg-Du-relasjon*. Det gir glede, det gir mening, og det handler om kjærlighet. Både lærernes og Bubers beskrivelse knyttes også til en opplevelse av nærhet snarere enn distanse. Dette understrekes av barnetrinnslæreren som ikke får dette møtet gjennom koronatidens fothilsen. Hun savner det og sier at en liten, viktig brikke er borte

Oppdragelse til frihet

I flere av intervjuene uttrykker lærerne at hilsenen om morgenen har betydning for elevens liv. Det kan innebære bedre psykisk helse i ungdomstiden å ha praktisk

kunnskap og ferdigheter i møte med nye mennesker, og en del av elevens utvikling til å stå i verden. Læreplanen nevner at man skal utvikle «kunnskaper og ferdigheter som fordres i samfunnet».

På ulikt nivå tar lærerne tak i det læreplanen omtaler som «kunnskaper og ferdigheter» i forbindelse med morgenhilsenen gjennom et arbeid for å etablere gode sosiale vaner. Lærerne legger her et konkret grunnlag for å møte det som samfunnet fordrer. Steinerskolens idé om oppdragelse til frihet kommer til syne i læreplanens formuleringer om at eleven «skal kunne utvikle sine evner og talenter på en slik måte at de kan forholde seg aktive og ansvarstagende til seg selv og sin omverden».

Morgenhilsenen med sine anerkjennelsesaspekter har både betydning for utvikling av aktørskap og støtter opp om steinerskolens mål om oppdragelse til frihet.

Elever med spesielle behov

Steinerskolen beskrives som et sted der eleven møtes med respekt og interesse. Læreplanen slår fast at: «På

steinerskolen tiltales barn og unge som fullverdige og kompetente ut fra egne forutsetninger». Dette blir ekstra tydelig når læreplanen anvendes i klasser med elever med spesielle behov slik som i helsepedagogisk skole. Læreplanen nevner menneskeselvet, og utdyper: «I antroposofien beskrives mennesket som bestående av legeme, sjel og ånd, og menneskets åndelige eller spirituelle natur oppfattes som eksisterende ut over liv og død. Slik oppstår et menneskesyn som tilkjenner alle mennesker noe uutgrunnet og hellig ut over iakttagbare evner og ferdigheter.»

Her henvises det til Rudolf Steiners filosofiske og antroposofiske grunnlag for det som i dag er Steinerskolens pedagogikk. En del av denne er Steiners helsepedagogikk og tar som grunnlag at alle mennesker har en frisk kjerne: «En av de bærende ideer i steinerpedagogikken er at alle mennesker har en indre kjerne, en personlighet, som er sunn. Hos enkelte individer kan evnen til utfoldelse være begrenset eller låst av fysiske og/eller psykiske hemninger».

ET ØYEBLIKKS BLIKKONTAKT

- Der var du, ja!

Helsepedagogens møte med elevene i døren

Her gjengis intervjuet med helsepedagogen. Før intervjuet hadde jeg fått lov å filme hilsesituasjonen, og intervjuet ble gjennomført mens vi så på filmen sammen.

Helsepedagogen har offentlig lærerutdanning, men har lang og bred erfaring i steinerskolen både i helsepedagogisk skole og vanlig steinerskole. Den lille klassen hennes på to elever, en jente og en gutt, holder til i et eget lite hus sammen med en assistent. I gangen har elevene god plass til tøy og utstyr, og det er en benk man kan sitte på når man skal kle av og på seg. Det er relativt god plass til en elev, en forelder og klasselærer. Klasselærer tar imot og håndhilser på elevene i gangen før hun åpner døren inn til selve klasserommet. Når eleven går inn i klasserommet hilser eleven også på assistenten.

Å bli sett

Helsepedagogen beskriver viktigheten av å skape en fellesskapsfølelse mellom seg og eleven. Hun forteller at hun i tillegg til å være lærer også må være klassefelleskapet for sine elever. Byggingen av dette fellesskapet starter i gangen med å forsøke å få et lite møte med blikkontakt. Klassen håndhilser selv om det er koronatid, og

Dørhåndtaket på Sta Sunnivas kapell i Bergen er selv formet til en hånd. Foto: Sissel Jenseth

ifølge læreren er det helt nødvendig for å skape rammen for et møte og en opplevelse av fellesskap. Det går ikke av seg selv og det krever lærerens fokus.

Det er ikke hver morgen hun opplever at det lykkes, men: «Når vi klarer det ..., når hun (eleven) etter ufattelig kort tid slår ned igjen blikket og vi mister det, ser jeg allikevel det lille smilet. At vi har vært i noe.» Denne korte blikkontakten blir en slags bekreftelse på at eleven har opplevd å bli sett. På filmen hører vi at helsepedagogen

bekrefter øyeblikket med «Der var du!». Helsepedagogen kommenterer det slik: «Jeg vet ikke hvorfor jeg gjør det. Jeg tror at jeg gjør henne oppmerksom på det. At vi har møtt blikket.»

Slik forteller helsepedagogen hvordan hun møter sine elever og bestreber seg på at hver av dem skal oppleve å bli sett. Hun beskriver en daglig vurdering av hvor mye hun presser og krever for å få til et møte, og hvor mye hun kommer sine elever i møte for å få det til: «Kanskje jeg går så langt noen ganger og sier «Kan du se på meg?» Og der tror jeg at jeg hjelper han (eleven) med å bøye meg helt ned sånn. Ned på kne for å møte blikket, og da ser han jo på meg, men jeg mener ganske sikkert at jeg ikke får det der ... – At han virkelig ser meg i øynene. – Hvis du skjønner hva jeg mener.»

Over dørstokken

Helsepedagogens første møte med steinerskolen var som to-lærer sammen med en svært erfaren steinerpedagog. Dette gjorde inntrykk. Steinerpedagogens behandling av overgangen mellom gang og klasserom beskriver hun slik: «Det som skjedde før du kom inn i klasserommet, - før du går over dørstokken ... - Det var faktisk mye viktig som skjedde der. Ting skal komme litt til ro i gangen, de skal bli litt klar. Det kan jo være litt hurlumhei i de små gangene. Det er viktig å komme på plass, og ha sin plass i rekken. Veldig sånn (klikk) på rekke. Så får man: - Puste. - Samle seg. Og så er vi oppmerksomme på hverandre. Altså: Jeg og du, du og jeg. – Lærer og elev.»

Her beskriver hun et bevisst og målrettet arbeid for å samle elevenes oppmerksomhet som forberedelse til å gå over dørstokken og inn til hovedfagstimen, noe hun ikke hadde opplevd i andre skoler: «Det er kanskje ikke bare håndtrykket. Jeg har alltid tenkt at det var noe med det å stige over den dørstokken. Da kommer man inn i noe. I hvert fall hadde jeg en sterk opplevelse av det, som ikke var kjent med å gjøre det så tydelig.»

Et øyeblikks møte

Når hun skal forsøke å sette ord på denne opplevelsen av «noe» beskriver hun både rutine, forberedelsen og opplevelsen av tilstedeværelse i øyeblikket: «Det er jo rytme, rutine, pusten, blikket. – Det blikket er jo like viktig for meg som håndtrykket, selv om du kan kjenne mye ut av barnet på begge steder. Men blikket er jo superviktig for meg. At man ikke er alle andre plasser, men der. Bare noen sekunder, sant? Så fort går det, men man fanger det. Og da er det bare deg og eleven. Ikke hele den rekka som står der. Eller de andre som maser på sidene. Nå kan jo jeg ha noen som forstyrrer mens du hilser, men da må jeg ... (puster ut) ... virkelig koble ut det.»

Her i intervjuet demonstrerer hun pustens rolle, og beskriver en sammenheng mellom blikket, pusten og håndtrykket i et øyeblikks møte. Dette øyeblikket av gjensidig oppmerksomhet ved dørstokken betones av helsepedagogen som viktig for det som skjer etterpå. Satt på spissen så kan man ikke få til et virkelig møte uten blikkontakt: «Når det er jeg og du, så må vi jo ... hvis det skal bli et møte, så må du jo gi det blikket og jeg ta imot. Og omvendt, sant. Han må ta imot mitt blikk eller så har vi ikke møttes. Kanskje det er det? Det er det jeg prøver å si med det lille «Der klarte vi det!», at han tar imot ... eller gir. Det er to sider av samme sak, tenker jeg. Kanskje ...»

En slags kjerne i oss

Hun peker her på gjensidigheten i blikkontakten som ikke er en selvfølge i for hennes elever, og den beskrives som å gi og ta imot med blikket. Videre beskriver helsepedagogen noen korte øyeblikk der hun opplever at de lykkes i å være i et møte. I de øyeblikkene oppheves rollene, og man møtes med hele seg: «Så handler det bare om meg de sekundene vi møter hverandres blikk. Det handler ikke om at jeg er læreren din, eller det gjør jo det allikevel. Det er ikke det jeg mener, men det er det der, - jeg vet ikke om man kan kalle det for kjerne eller det innerste, eller bare meg. Helt. Med hele meg, møter du. Et tiendedels sekund. Og da er alt annet lagt vekk.»

Hun utdyper: «Det er jo kjernen i det enkelte menneske: I meg selv og i den andre. Det er jo det det handler om.»

Forberedelser til møtet

Helsepedagogen forteller også om forberedelser til dette møtet og kvaliteten i det. Hun, som de andre lærerne, har mange ting som kan forstyrre, så det krever fokus å hilse på den ene eleven når foreldre «bare» skal gi en beskjed. «Det er ikke alltid foreldrene forstår hvor stort og viktig det er med den hilsenen. Så de kan gjerne stille spørsmål midt i hilsenen. Det er også en ting jeg må bare lukke ute: 'Jeg bryr meg ikke om deg'. Det er jo bare snakk om sekunder, men jeg bruker krefter på det. Alle de små tingene bruker jeg krefter på å stenge ute, sant. Jeg forstår jo at man ikke klarer helt å ta det inn. At det er en så stor greie som jeg prøver å legge frem for dem. At når eleven kommer, så er det henne.

Rollene oppheves

Håndtrykkets fysiske side gjør at helsepedagogen sammen med blikket kan bli kjent med eleven gjennom flere sanser. Man kan ifølge henne nærme seg personligheten gjennom håndtrykket: «Det er klart du ser

personligheten i håndtrykket, men kanskje det kommer noe i tillegg hvis det er elever du bekymrer deg for eller tenker på, så legger du kanskje inn noe. Dette vet jeg jo egentlig ikke. Det kan jeg jo kanskje gjøre ... Legge inn noe i det, også mer enn det er. Men jeg tror det ligger mye av personligheten vår i håndtrykket. – Hvordan vi har det den dagen, eller i livet, eller ... Jeg tror det.»

Helsepedagogen forteller at man ikke får så mye informasjon i håndtrykket fra hennes elever, og at blikket derfor blir viktigere.

Når et slikt møte oppstår, gir det også læreren noe som er meningsfullt ikke bare for lærerrollen, men for mennesket som innehar denne rollen. Noen ganger er møtet av en slik art at lærerne opplever at rollene i et øyeblikk oppheves. «Og så er vi oppmerksomme på hverandre. Altså: Jeg og du, du og jeg. – Lærer og elev.»

Lære seg å møte andre

Helsepedagogen arbeider bevisst med ting som gjør at hennes elever skal løfte blikket og lære seg å møte andre. Hun beskriver dette som bakgrunn for at det er viktig å presse og å kreve for å nå den friske kjernen i mennesket: «Men så er det litt sånn når jeg driver og krever det av dem. Og det der dobbeltheten med disse barna, sant. Er det riktig? Og så tenker jeg at jeg gjør det for at de skal lære seg, og få det bedre, og lære seg å møte andre. Men jeg opplever selv, at jeg på en måte holder ut og holder ut og krever – av kjærlighet, sant. Og når det blikket kommer, så er det ikke autoritet i det eller kravet i meg. Da er det ... Da blir jeg veldig glad, sant. Da møter jeg henne. Bare den der kjernen som jeg ofte tenker på i forhold til barn med så spesielle behov. Og det er jo det jeg tror på i steinerpedagogikken. Vi jobber jo med den. Vi tror på den – helt friske delen der.»

Helsepedagogen ser på morgenhilsenen også som en mulighet for øving og utvikling: «Du må stå for deg selv på et vis. Kanskje det er sterkt for noen. Eller du må ... stå opp for deg selv er litt feil sagt, men det handler om den der kjernen i deg selv, - at jeg klarer å stå: Jeg er meg og møter deg. Jeg tror ... De som ikke vil hilse, det er jo ofte de elevene som har det vanskelig på ulike vis, sant. – Som ikke er helt her, eller kaver med noe. Da tror jeg igjen det handler om det jeg-et som er på vei til å utvikle seg.»

Å løfte blikket

Helsepedagogen beskriver her jeg-utviklingen også til vanlige elever. Den lange utviklingen mot som voksen å kunne stå i seg selv – som fritt menneske. Til dilemmaet mellom å presse elevene eller respektere at de ønsker å smye seg unna, sier hun: «Hvis du står i rekken og det

er noen som overhodet ikke vil hilse, så kan det bli negativt. Den ser jeg. Og hvor mye skal du da presse? Jeg mener vi skal presse litt hver dag, og så prøve en annen vei. Snakker med eleven. Kan vi avtale noe annet? Kan vi se på hverandre? Og så øver vi oss. For jeg tror da at de til slutt vil komme med. Jeg har troen på det. Ellers ville jeg ikke vært lærer hvis jeg ikke trodde på det», sier hun og ler.

Helsepedagogens svar blir derfor å øve snarere enn å la det passere. Hennes elever har spesielle utfordringer, så hun øver på ting som nok er en selvfølge for de andre lærerne, og disse tingene får også større betydning for henne: «Jeg roser jo dem for å møte blikket, for det er veldig vanskelig for begge to, og det er jo så alvorlig viktig for livet deres, tenker jeg. Å komme opp her i verden, og være med, og ikke alltid være der nede. Men det er på to ulike måter. Hun trenger å løfte blikket og være med i verden. Mens han trenger å presses på å gi ... litt, sant.»

Hun forteller på denne måten om blikkets betydning for å være med i verden. Og kommer inn på det med å gi noe i hilsenen. Gi noe med blikket. Og hvordan alt må øves. Håndens bevegelse når man skal hilse, blikket og oppmerksomheten. Alt sammen også med tanke på fremtiden.

Med sitt fokus på å møte enhver livsytring med kjærlighet og som «en hellig gåte» gir Rudolf Steiner et helhetlig bilde for lærerens tankesett.

Kilder

- Brierley, D.: *Håndens intelligens*. Steinerskolen, 2015-3
 Buber, M.: *Jeg og du*. De norske bokklubbene, 1923/2003
 Egge, C.: *En kontemplativ pedagogisk impuls*. Steinerbladet, 2017-4
 Fertey, P.: *The Morning Handshake and Its Deeper Meaning*. Renewal: A Journal for Waldorf Education, 2017
 Kolmos, M.: *Opmerksomhed og nærvær i steinerdidaktikken*. Steinerskolen, 2013-1
 Steiner, R.: *Meditativt erhvervet menneskekunnskab*, 1920, GA 203a
 Steinerskoleforbundet: *Steinerskolens læreplan*. Grunnskolen, 2020
 Steinerskoleforbundet: *Helsepedagogikk*, 2021
 Traub, H.: *I and thou – aspects of a theory of interpersonal dynamics as contained in Rudolf Steiner's Philosophy of Freedom*. ROSE Journal, 2019-1

Se hele masteroppgaven til Bjørnar L. Flemmen her:
<https://www.steinerhoyskolen.no/annet/studentoppgaver>

Om ernæring i bofellesskapet

Slik ser jeg meg selv på kjøkkenet.

Tekst og bilder: Charles Stanley Dorfan

Jeg jobber i to sosialterapeutiske virksomheter. I det ene arbeider jeg i husene sammen med beboerne, og i det andre jobber jeg på kjøkkenet. I økende grad har jeg blitt frustrert over noe av maten vi serverer.

Som innvandrer kommer jeg på jobb med et fremmed perspektiv og andre forventninger. Som en som ønsker å integrere seg og gjøre ting «på norsk måte», legger jeg til side mine egne overbevisninger så godt jeg kan. «Når du er i Norge, gjør som nordmennene», tenker jeg. Jeg kom til Norge spesifikt fordi jeg respekterer, ja til og med beundrer mange aspekter ved samfunnet. Etter å ha bodd her i seks år har respekten

Her viser kjøkkensjef Martin meg hvilken konsistens den koagulerende melken skal ha ved hvilken temperatur.

min bare vokst. Jeg vet også at misforståelser gjerne er regelen snarere enn unntaket, så jeg gjør mitt beste for å utsette forutinntatte meninger og oppfatninger så lenge som menneskelig mulig.

Men når det gjelder maten vi serverer i virksomhetene, klarer jeg ikke å la være. Som norsklærende kom jeg over begrepet «husmannskost». Nordmenn er godt kjent med dette uttrykket – det bringer utvilsomt frem bilder av dampende tallerkener fulle av saus, smør eller baconfett. Mat som skal nytes, festmat, mat med røtter tilbake i bondesamfunnet i det landlige Skandinavia. Det som var mat for bønder og tømmerhuggere etter lange, utmattende dager med fysisk arbeid.

Husmannskost er også en bærebjelke i kosten på bofellesskapets kjøkken. I tillegg serverer vi pizza, lasagne, fløtesupper, burgere, fish&chips og andre deilige retter. Restaurantmat, egentlig. Vi serverer regelmessig desserter, minst to i helgene, i tillegg til snop, chips og brus som også er en viktig del av helgeritualene. Og alt dette gir vi til en beboergruppe der mange sitter i rullestol. Vi serverer det til mennesker hvis daglige bevegelsesmønster begrenser seg til sengen, sofaen, spisebordet og tilbake. Vi serverer det til mennesker som, uten at det er deres feil, ikke er i stand til å utføre det aktivitetsnivået som denne typen kosthold forutsetter.

Jeg trenger ikke å forklare at i dagens samfunn sliter mange voksne med vekt, kosthold og de tilhørende kroniske sykdommene som hjertesykdom, diabetes, høyt blodtrykk og ulike mage- og tarmbesvær. Både konvensjonell visdom og medisinsk

Det ser ut som mye løk, men når vi lager mat til 80 personer, forsvinner de raskt. Hver middagsoppskrift har løk for å gi en fyldig smak.

ekspertise er enige om at kosthold og fysisk aktivitet er sterke indikatorer på generell helse. Derfor henger det ikke sammen at institusjoner som bofellesskap serverer ekstrem energitett og kaloririk mat til sine beboere som i stor grad er stillesittende.

Der jeg jobber har jeg observert at flere er overvektige. Det gjør meg vondt, fordi min egen personlige og medisinske historie ligner i en viss grad på beboernes. Som barn ble jeg diagnostisert med dødelig kreft. Jeg overlevde dette, men til en stor personlig kostnad – jeg ble ekstremt overvektig og deprimerert som følge av mange operasjoner, hormonelle ubalanser og feil behandling. Fra jeg var rundt åtte til atten år gammel hadde jeg en BMI på over 30. Heldigvis hadde jeg den intellektuelle kapasiteten til å helbrede min egen kroniske sykdom gjennom en ekstremt disiplinert og nøye tilpasset omlegging av både mat- og treningsvaner. Men jeg har ikke glemt hvordan det føltes å leve i den kroppen. Hver morgen våknet jeg med smerter i organene og leddene mine. Jeg husker at jeg var konstant trøtt og trist. Og at jeg hatet kroppen min og følte meg utrygg hele tiden.

Jeg innser nå at den enkeltes kropp enten kan være en ressurs eller en byrde. Når vi er friske, er vi frie til å nyte både kroppen og sinnet vårt. Vi er privilegerte som kan bevege oss lett og grasiøst gjennom verden i et fysisk legeme som er optimalisert for glede og utforskning. Men når vi er syke, lever vi i et hjem som når som helst kan rase sammen over hodet på oss. Vi vet at noe vil svikte, at noe vil slutte å fungere. Å gå er en byrde, og å sove er en byrde. Hvert skritt fører til smerter i knærne og ryggen. Og for oss som har den kognitive evnen til å tenke fremover, vet vi at en dag vil vår kroniske sykdom innhente oss.

Derfor opplever jeg en tillitskrise på jobb når jeg føler at hvert måltid jeg lager, er som å slå nok en spiker i kisten til de sårbare menneskene jeg er ansatt for å ta vare på. Når vi arbeider med utviklingshemmede, påtar vi oss et tillitsansvar for beboernes helse og velvære. I noen tilfeller har våre beboere kanskje ikke den intellektuelle kapasiteten til å forstå konsekvensene av kostholdet sitt, men vi som er ansatt for å ta vare på dem, burde ha det. Vi arbeider innenfor en medisinsk tradisjon, hvor ernæringens beste praksis burde være grunnleggende for omsorgen vi gir. Likevel virker det som om nesten ingen refleksjoner er viet til hvordan maten vi serverer påvirker beboernes helse.

Jeg lurer på hvorfor det er slik? Det har slått meg at for mange utviklingshemmede er mat og nytelsen av den, en viktig del av livskvaliteten. Det vil utvilsomt være

Fredag er suppedag, og middagen ansees ikke som komplett uten nybakte rundstykker.

motstand mot å endre kostholdet fra å være nytelsesbasert til å bli helsefokusert. Men for meg er ikke disse to tingene gjensidig utelukkende. Det er i gradvise endringer og ikke i radikale tiltak, at vi kan oppnå en optimal balanse mellom kaloritetthet og næringsinnhold.

Jeg tenker stadig på mat som medisin. Det var Hippokrates som sa: «La maten være din medisin, og medisinen være din mat.» For meg sier dette alt! Sykepleierne våre deler ut medisiner med streng presisjon, men vi mangler tilsvarende næringsmessige bevissthet når vi øser opp maten på beboernes tallerkener. Fra min egen erfaring vet jeg at selv med høy fysisk aktivitet kunne jeg ikke

Alt av matavfall går i komposten. Kjøkkenavfallet resirkuleres tilbake til jorden, hvor det får nytt liv som næring til urtehagen, hønsegården og beitemarkene. I tillegg blir løvskall og grønnsaksrester ofte kokt til kraft.

Kyllingene fra Helgeseter har levd et liv med frisk luft og naturlig mat før de gikk inn i sin andre fase som menyinnslag. Første gang jeg bearbeidet disse, ble jeg overrasket over den røde fargen og det faste kjøttet. Sluttproduktet er usedvanlig smakfullt og med en tekstur helt ulikt kylling kjøpt i butikk.

unnsnippe fedmen før jeg endret kostholdet mitt. Knærne, ryggen og nyrene mine fikk ikke lindring av å gå, løpe, svømme eller sykle, før jeg gradvis innførte sunne ernæringsvaner.

Mange vil kanskje mene at dette er «ekstremt», men min egen helsehistorie har vært ekstrem. Jeg var svært syk tidligere i livet og må derfor være ekstra sunn nå. På den måten lever jeg et parallelliv til mange av beboerne i bofellesskapet.

Jeg tror egentlig løsningen på dette problemet er enkel og lett når vi først blir oss det bevisst. Helsepersonell kan beregne personenes kaloribehov, og måltidene og porsjonene utformes deretter. Vi kan redusere antall desserter eller minimere dem, fordi sunne rotgrønnsaker og økologisk mat veier ikke opp for skaden av for mye sukker i kostholdet. Vi kan også invitere noen som har rede på ernæring til å veilede oss på kjøkkenet og i husene, så det ikke bare er kokken som tar disse beslutningene. Kort sagt kan vi gi ernæring den samme respekten som vi gir medisinerne og annen livsviktig pleie.

Permakultur & Økosamfunn

HELGEKURS GAIASENTER ALVDAL 21.- 24. AUGUST 2025

En inspirerende helg som kombinerer praktisk permakulturdesign med verktøy for kommunikasjon – nøkkelen til å skape et blomstrende økosamfunn! Et økosamfunn er en bæredyktig bosetning, enten i by eller landlige omgivelser hvor alle deler av tilværelsen er med. På kurset vil du lære hvordan bruke permakulturs designverktøy for å skape et slikt samfunn.

Erfaringene viser at de fleste økosamfunn møter store utfordringer på grunn av kommunikasjon og konflikter. Dette kurset gir deg metoder for å lykkes med kommunikasjon og en konstruktiv måte og bygge dype, tillitsfulle relasjoner i fellesskapet.

Kursleder Jan Bang er født i Oslo og vokste opp i

England, hvor han studerte arkeologi, filosofi, geografi, pedagogikk og jordbruk. Han har bodd på en kibbutz i Israel i 16 år og deltok på stiftelsen av Global Ecovillage Network i økolandsbyen Findhorn i 1995. Han underviste det første Permakultur Design Kurs på hebraisk og holdt permakultur-kurs i mange land i Midtøsten. I 2000 flyttet Jan til Norge og jobbet på Solborg Camphill Landsby utenfor Hønefoss. Han er aktiv i Norsk Permakulturförening og i økolandsby-bevegelsen i Norge. Co-fasilitator er Nina Østgaard. Hun er en av ildsjelene bak Gaiasenter økosamfunn.

Pris: 4800,- /3800,- full pris/student/honnør/lav inntekt som inkluderer tre måltider om dagen, middag ved ankomst torsdag og lunsj før avreise søndag. Overnatting er ikke inkludert, priser fra 130 kr for telt/bobil til 595 kr for enkeltrom, Gaiasenter Alvdal www.gaiasenter.no. Kontakt: Jan Bang jnbn49@gmail.com Påmelding: forms.gle/ykFtzBe4iGSFNrV78

«Felleskap i samtale»

28.-31. MAI I JÄRNA

Det er i år tredje gang som den inkluderende konferansen «Community in Conversation» – «Felleskap i samtale» arrangeres i regi av Goetheanums seksjon for Inkluderende Sosial Utvikling. Konferansen vil foregå i Sverige i Kulturhuset i Ytterjärna og omegn fra 28. til 31. mai. Tema omhandler spiritualitet i fellesskapet og det daglige sosiale livet. Deltakelse koster 200€.

Konferansen inkluderer blant annet: Midtsommer-feiring, folkedans, besøk hos felleskapene Norrbyvälle og Vårdinge. Workshops blant annet Sjelekalender i enkelt språk med bevegelse, spiritualitet i fellesskapet, sjonglering, lær engelsk! Oversettelse vil være tilgjengelig både på tysk, svensk og engelsk.

Mer informasjon finnes på <https://inclusivesocial.org/en> under «Events».

Foto: Matthias Spalinger, inclusivesocial.org

Høstkonferanse

1.-4. OKTOBER I GOETHEANUM

Konferansen arrangeres av Goetheanums seksjon for Inkluderende Sosial Utvikling, og den vil i år bli delt inn i ulike individuelle tematiske tråder som kom

opp under under den forrige høstkonferansen i 2024.

«Aldring- og omsorgskultur» vil foregå parallelt med «Støttende utdanning og inkludering i skolen». Det vil være et symposium om forskningsspørsmål og prosjekter for inkluderende samfunnsutvikling. Likeledes motiver for esoterisk skolering og ens profesjonelle arbeid. Konferansen begynner onsdag ettermiddag og avsluttes lørdag kveld.

Delegatmøtet vil flettes inn i denne konferansen og avsluttes søndag 5. oktober 2025 med en felles lunsj. Mer informasjon finnes på <https://inclusivesocial.org/en> under «Events».

– Når man har det vanskelig, hjelper det å lese om andre i samme situasjon

Tordis Ørjasæter, 97 år gammel da dette portrettet ble tatt i forbindelse med bokutgivelsen. Foto: Mari Parelus Wammer / Cappelen Damm

Tordis Ørjasæter
*Stadig fortsetter
jeg å leve*
Cappelen Damm 2024

Tekst: Henriette M. Collett

Kjenner du, eller har du kjent, et menneske som er blitt virkelig gammel? Et menneske som har levet lenger enn de fleste i sine omgivelser – kanskje din mor eller far, eller en av dine besteforeldre?

Tordis Ørjasæter er et slikt menneske. Da hennes siste bok med den beskrivende tittelen, *Stadig fortsetter jeg å*

leve, utkom i fjor, var hun 97 år gammel.

Det er ikke alle forunt å bli like gammel som Tordis Ørjasæter, og hun har et langt virke bak seg som litteraturkritiker og forfatter i tillegg til å være professor i spesialpedagogikk, hustru og mor til tre.

Hun skrev en roman med tittelen *Dagen og dagene* tilbake i 2009, som handler om en kvinne som brått blir enke. Det er en roman som har klare selvbiografiske trekk. Allerede den gang beskriver Tordis Ørjasæter hvordan alderdommen ubønnhørlig melder seg i et menneskes liv. Men det er først nå, 16 år senere, at hun for alvor kjenner på alle begrensningene en så høy alder fører med seg.

Jeg synes det er viktig å peke på tre tidligere bøker fra Tordis Ørjasæter, som jeg opplever er med å lede frem til den nyeste boken.

Den første er *Boka om Dag Tore* utgitt i 1976. Her beretter hun om sønnen Dag Tore, et annerledes barn. Æmheten og respekten for ham, slik nettopp han er, fyller hele boken.

Hun ønsker å gi et håndslag til alle Dag Tore'r og deres foreldre. Det må ha krevet mot og styrke. Å vise åpenhet rundt de som ble kalt psykisk utviklingshemmede på den tiden, var ikke vanlig.

Dernest ønsker jeg å nevne *Kjærligheten har sitt eget språk – en mors fortelling* fra 2017. 41 år etter utgivelsen av *Boka om Dag Tore* vender hun tilbake til samme tema, mor og sønn – som nå er 90 og 62 år gamle. Det handler om hva livet med Dag Tore har lært henne. Hun skriver: «Vi kan trenge en alderdom til å tenke gjennom våre liv.»

Til slutt vil jeg peke på *Vi er ikke alene – En personlig historie om annerledesbarnet i litteraturen*. Den kom i 2021. Her har hun valgt ut litterære fortellinger om det å ha et barn som ikke er som andre. De utvalgte tekstene formidler utenforskap og livsstrev, men også stille gleder og uendelig kjærlighet, som hun binder sammen med sine kloke og personlige betraktninger.

Tordis Ørjasæter har sagt: «Når man har det vanskelig, hjelper det å lese om andre i samme situasjon.» Hun er nå i en fase av sitt liv hvor hun er blitt den eldste hun kjenner, og det er stadig færre mennesker å dele minnene med. Hun opplever seg ensom med sine refleksjo-

ner og tanker, ingen andre er så gamle som henne.

Kroppen hennes gjør at ingenting fysisk er enkelt lenger. Selv det å kle av og på seg er besværlig, men hun får det til – hun vil greie seg selv!

Hennes beskrivelser av livet som enke i lettstelt leilighet med heis, om hvordan barna har ordnet det hele for henne – er nok svært gjenkjennelig for alle som er «pårørende» – et ord hun kommenterer med følgende hjertesukk: «Alle disse nye ord!»

Selv om kreftene ikke strekker til lenger, slik hun opplever det, er hun et forbilde når det gjelder å finne glede der hun kan. Morgenkaffen med aviser er dagen høydepunkt! Likeledes gleden over litteratur.

Det er et eksempel til etterfølgelse. Hun tar oss med inn i de tekstene som har vært hennes inspirasjon, i arbeidet med denne boken, i refleksjoner over livet og døden.

Stadig fortsetter jeg å leve er en sterk, personlig beretning om det å bli virkelig gammel. Tordis Ørjasæter makter nok en gang å fortelle om livet, også i den siste fasen av et virkelig gammelt menneskes tid på jorden. Hennes beretning er et vitnesbyrd om en kvinne født på slutten av 1920-tallet, som nå befinner seg i år 2024, og lever sine dager mens minner flyter over i hverandre og inn i hverdagen hennes.

Nattens drømmer er ikke alltid gode, men siste kapittel i boken, «En blå drøm», er så betagende beskrevet at det lever lenge i den som leser det!

Hun har tidligere våget å invitere oss inn i sitt liv som

mor til et annerledes barn og – etter som årene går – en annerledes voksen. Det fyller denne leseren med dyp beundring for det hun bringer frem i alle disse bøkene.

Jeg vil avslutte med å takke Tordis Ørjasæter for at hun har gitt oss denne siste boken som beskriver det å bli virkelig gammel på en måte jeg kjenner igjen. Hun har gitt meg opplevelsen av bedre å forstå samtaler jeg har hatt med nesten hundre år gamle mennesker, og situasjoner jeg har gjennomlevet med dem, men som nå på et vis er blitt forklart for meg. Jeg trodde jeg forstod hva det handlet om den gangen, men først nå ser jeg at det nok lå mer bak, enn jeg da forstod.

Fuglsøcenteret 27. til 30. april 2025

Tilmelding fra den 1/1-2025 på Nordisk forbunds hjemmeside: Nfls.nu

Tilmelding senest den 10/3-2025

Pris inkl. kost og logi
Pris inkl. mat och boende

Dk. kr. 5.000,-
Sv. kr. 7.700,-
No. kr. 7.800,-

Konferensen afholdes på Fuglsøcentret
Dragsmurvej 6, 8420 Knebel i hjertet af
Danmark kun 30 min fra Tirstrup lufthavn
og 45 min fra Grenå færgehavn.

OBS: Der vil være oversættelse af hoved-
foredrag til engelsk, hvis man skulle
have behov for dette!

Fuglsøcenteret 27. til 30. april 2025

Anne Kirketerp

Kunsthåndværker, håndarbejds lærer og psykolog, Ph.d.

Arbejder med håndværk/håndarbejde, psykologi og foretagsomhed. Det er Anne Kirketerps store passion at højne respekten for det faktum at "Craft" (håndværk og håndarbejde) kan gøre meget for at øge vores trivsel og livsglæde. Dette kan gøres gennem at udvikle psykologiske teorier som beskriver den gavnlige effekt man har af at bruge sine hænder.

Tomas Henckel Johansen

Lægekonsulent på Helsecenter Marjatta med antroposofisk medicin og terapi, Uddannet speciallæge i almen medicin. Særlig interesse for psykisk trivsel og helse samt fordybelse og meditation som kilde til fornyede kræfter. I denne sammenhæng vil hans indgående kendskab til helsepædagogikkens praksis skabe en bro mellem teori og praksis.

Sonja Zausch

Uddannet bager, danser og eurytmist. Har i mange år arbejdet med kurativ uddannelse og socialterapi. Sidder i ledelsen af den 12. sektion i Goetheanum. Har et særligt fokus på inklusion, og de vanskeligheder der er forbundet med at virkeliggøre denne i hverdagen i samarbejdet med mennesker med udviklingshandicap.

Nordisk fag- og udviklingsdage Fuglsøcenteret 27. til 30. april 2025

Craft psykologi & inklusion Selvvirksomhed

Nordiska Förbundet
för Lärarpedagogik och Socialterapi

Ved selvvirksomhed forstår vi følgende:

At opleve at jeg har indflydelse på mit liv. At jeg er med til at forme min hverdag og erfarer mig som skabende, er afgørende for at jeg kan opleve mig som aktør i mit eget liv. Dette gør at jeg desuden oplever mig som selvvirksom, hvilket blandt meget andet styrker resiliensen.

Disse forhold gælder for alle mennesker og er i særlig høj grad udfordret hos mennesker med støttebehov.

Vær med til nogle intensive dage med betragtninger om bl.a. Craftspsykologisk, Inklusion, Neuro-pædagogik og ikke mindst og helsepædagogiske ift. temaet selvvirksomhed!

Foredragsholdere: Anne Kirketerp, Sonja Zausch, Thomas Johansen.

Desuden underviser en lang række dygtige workshopledere som vil udfolde helsepædagogikkens praktiske aspekter for deltagerne.

Udvalg af workshops du kan deltage i:

Folkedans
Årstidsfesternes betydning
Inklusion
Eurytmi
Filte årstidsfigurer
Teater
Kor
Snitteværksted
Fordybelse og naturbetragtning
Fra jord til bord

Sosialterapeutiske steder, landsbyer og helsepedagogiske skoler Norge

Steinerskolen på Skjold

Helsepedagogisk skole er en integrert del av Steinerskolen på Skjold og gir et tilbud til elever som av ulike årsaker har behov for undervisning i mindre grupper fra 7. til 10. klasse. Et eget vide-regående retter seg mot ungdom som ikke finner seg til rette i det tradisjonelle opplæringstilbudet. Skolen har ulike verksteder for betong, tre, kunst, metall og musikk.

Henvendelse:

Harald Skjolds veg 32
5236 RÅDAL
Tlf: +47 55 11 23 80 og +47 55 13 76 00
E-post: skjold@steinerskolen.no,
E-post: skjold-vgt@steinerskolen.no
www.skjold.steinerskolen.no
www.steinerskolen-skjold-vgt.no

Foto: Steinerskolen på Skjold

Helsepedagogisk avd. Steinerskolen på Rotvoll

Vidar er en avdeling av Steinerskolen på Rotvoll som tilbyr spesielt tilrettelagt undervisning for elever som trenger en annen skolehverdag. Til grunn for undervisningen ligger elevenes sakkyndige vurderinger og IOP. Avdelingen legger vekt på en skolehverdag med ulike læringsarenaer hvor håndverk, friluftsliv og praktisk arbeid står sentralt.

Henvendelse:

Arkitekt Ebbells Veg 28,
7053 RANHEIM
Telefon: 73 20 28 80
E-post: rotvoll@steinerskolen.no
Nettside: Sspr.no

Foto: Steinerskolen på Rotvoll

Ljabruskolen - Steinerskole for elever med spesielle behov

Skolen gir et tilbud for elever med spesielle behov i grunn- og videregående skole. Høsten 2009 flyttet skolen inn i nybygget hus på Ljabru. Undervisningen bygger på Steinerskolens læreplan, tilrettelagt i forhold til elevenes behov og forutsetninger.

Henvendelser:

Ljabrubakken 50
1165 OSLO
Tlf: +47 22 62 98 90
E-post: ljabruskolen@steinerskolen.no
www.ljabruskolen.no

Foto: Ljabruskolen

Helsepedagogisk Steinerskole på Hedemarken

Helsepedagogisk Steinerskole er del av Stiftelsen Steinerskolen på Hedemarken med tilbud til elever med spesielle behov fra grunnskolens 1. klasse til og med videregående trinn. Et helhetlig og sosialt tilbud, teori, kunstnerisk og håndverksfag, friluftsliv, gårdsbesøk, svømming, skolekjøkken.

Henvendelse:

Postboks 100, 2313 OTTESTAD
Rudolf Steiners veg 26,
2312 OTTESTAD
Tlf: +47 62 58 89 00
E-post: hps.hedemarken@steinerskolen.no
https://hedemarken.steinerskolen.no/
helsepedagogisk-skole

Foto: Sabine Niebuhr

Steinerskolen i Indre Østfold

Helsepedagogisk avdeling åpnet 2023 og er et tilbud til elever med spesielle behov fra 1. klasse til 10. klasse. Skolen følger Steinerskolens læreplan med individuell tilpasning og sakkyndig vurdering. En helhetlig og sosial hverdag med teoretiske, kunstneriske og håndverksfag, samt friluftsliv, svømming, eller skolekjøkken.

Henvendelse:

Romsveien 10, 1815 ASKIM
Tlf: 69 84 40 20
Mobil: 45 91 22 16
E-post: askim@steinerskolen.no
www.askim.steinerskolen.no

Foto: Steinerskolen i Indre Østfold

Momo Waldorfskole

Momo Waldorfskole er en håndverkpedagogisk steinerskole. Vi arbeider for å gi barn og ungdom med behov for alternativ skolehverdag en praktisk rettet undervisning med vekt på håndverk, kunst, og håndens ferdigheter til fremtidig yrke og behov i hverdagen. Skolen har 16 elever fordelt på 7.trinn til 3.videregående.

Henvendelse:

Adresse: Søbstadvegen 65,
7088 Heimdal
Postboks 40 Heimdal, 7472 Trondheim
Tlf: 977 89 986 / 942 39 413 (kl 9-14)
E-post: momo@steinerskolen.no
www.momoskole.no
facebook.com/MomoWaldorfskole

Foto: Stein Lysberg

Granly Stiftelse

På Mjøsas vestsida, 15 km sør for Gjøvik, ligger Granly Stiftelse i tettbebyggelsen Kapp. Her bor 18 voksne personer med funksjonsnedsettelse i 4 hus, spredt på et tunlignende område. Granly ble etablert i 1938 og er dermed det eldste antroposofiske sosialterapeutiske stedet i Norge. Aktivitetene er hovedsakelig sentrert rundt håndverk, kunst og hagebruk.

Henvendelse:

Mjøsvegen 498
2849 KAPP
Tlf: 61143660
E-post: granly@granly-stiftelse.no
www.granly-stiftelse.no
facebook.com/granlystiftelse
Instagram@granlystiftelse

Foto: Granly

Klostergården livsfellesskap

Klostergårdens sosialterapeutiske fellesskap ligger idyllisk til på Tjøme. Her bor og arbeider mennesker med varierende behov for omsorg og tilrettelegging. Arbeidstilbud: jordbruk, gårdsdrift, snekkerverksted, bakeri, kafé, kulturhus. Alternativ opplæring tilbys skoleelever, og samtalerapi for familier, par og barn.

Henvendelse:

Barkevikveien 44
3145 TJØME
tlf 33303410 m 95456033/ 47465054
E-post: post@klostergaarden.no
www.klostergaarden.no

Foto: Klostergården

Helgeseter

Virksomheten Helgeseter åpnet i 1954 og tilbyr i dag tilrettelagte leiligheter i 6 bofellesskap til 30 voksne personer med spesielle behov. Alle 30 beboerne samt 5 arbeidstakere som bor i kommunale bofellesskap har også arbeidstilbud på gården, i bakeriet, i verkstedene, eller i kulturarbeidet på Helgeseter.

Henvendelse:

Øvre Sædalsvei 257
5099 BERGEN
E-post: geir@helgeseter.no
Tlf: +47 55 27 38 99
www.helgeseter.org

Foto: Frode Helleland

Rostadheimen bofellesskap

Rostadheimen ligger i vakre omgivelser på Garnes rett utenfor Bergen. Her bor det åtte personer i forskjellig alder. Stedet har også et dagtilbud for fem av beboerne.

Henvendelser:

Garnesveien 166,
5264 GARNES
Tlf: +47 55 53 78 80
E-post: post@rostadheimen.no
www.rostadheimen.no

Foto: Borgny Berglund

Hogganvik Landsby - Camphill

Hogganvik Landsby ligg i eit typisk vestlandslandskap, ved Vindafjorden i Ryfylke, med utsyn over fjord og fjell. Gard og gartneri, skogsdrift og ysteri, vevstove og husarbeid i familiehusa, gjev arbeid til alle. Det bur om lag 25 menneske i landsbyen, og i tillegg kjem fire-fem inn på arbeid.

Henvendelse:

Hogganvikvegen 28
5583 VIKEDAL
TLF: +47 52 76 01 11
E-post: hogganvik@camphill.no
www.hogganvik.camphill.no

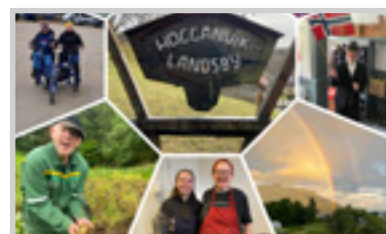

Foto: Hogganvik

Camphill Rotvoll

Camphill Rotvoll ligger landlig til ved fjorden i Trondheim kommune og består av Kristoffer-tunet levefellesskap og Rotvoll verksteder og gartneri. Vi tar imot mennesker med spesielle behov i levefellesskapet og gir også dagtilbud for folk som ikke bor på stedet.

Henvendelse:

Arkitekt Ebbells Vei 11
7053 RANHEIM
Tlf: +47 73 82 68 50
E-post: velkommen@camphill-rotvoll.no
Søknad: applications@camphill-rotvoll.no
www.rotvoll.camphill.no

Foto: Nils Langeland

Camphill Vallersund Gård og FRAMskolen

Vallersund Gård på Fosenhalvøya er et bo- og arbeidsmiljø for voksne mennesker med behov for hjelp i det daglige. 35-40 mennesker bor på stedet. Det drives gårdsbruk, bakeri, veveri, gartneri, snekkeri og butikk. FRAMskolen er en del av landsbyen. Skolen har et 2-årig folkehøyskolelignende og 3 år yrkesforberedende undervisning for unge voksne med behov for oppfølging i overgangen til et aktivt yrkesliv.

Henvendelse:

Valsøyveien 145
7167 VALLERSUND
Tlf: (man-fre 9-14.30) +47 72 52 70 80
E-post: vallersund-gaard@camphill.no
www.vallersund.camphill.no
www.framskolen.camphill.no

Foto: Dag Balavoiné

Solborg - Camphill Landsby

Solborg er et leve- og arbeidsfellesskap for mennesker med utviklingshemning, medarbeidere og deres barn. Landsby Solborg ligger mellom Hønefoss og Jevnaker, med utsyn mot Norefjell og grenser mot Nordmarka i øst. Landsbyen har gård, gartneri, urteverksted, veveri, bakeri, syltegruppe, matforedlingsverksted og en gruppe som arbeider i skogen. Det bor cirka 50 mennesker her.

Henvendelse:

Solborgveien 21
3520 JEVNAKER
(man-tor 9.30-13.30, fre 9.30-12.00)
Tlf kontor: +47 466 69 701
E-post: solborg@camphill.no
www.solborg.camphill.no

Foto: Anuj Kumar

Jøssåsen - Camphill Landsby

Jøssåsen ligger i Malvik Kommune i Trøndelag. Vi er et bo- og arbeidsfellesskap med gårdsdrift, gartneri, urteverksted, veveri, bokverksted, vedgruppe og et kulturhus. Det bor 45 mennesker på stedet. I tillegg kommer 10-12 personer på dagtid som deltar i arbeid.

Henvendelse:

Jøssåsvegen 161, 7550 HOMMELVIK
Tlf: (man-fre 9-13) +47 73 97 12 22
E-post: office@jossasen.no
Søknad medarb.: application@jossasen.no
www.jossasen.no
Facebook: Camphill Jøssåsen Landsby

Foto: Eric de Haan

Vidaråsen - Camphill Landsby

Vidaråsen, med omkring 140 mennesker, ligger i Andebu i Vestfold. Det drives gård, gartneri, meieri, toveverksted, snekkerverksted, veveri, urteverksted, maleverksted, bakeri og en butikk. Vi holder konserter, teaterforestillinger, foredrag og allmøter, og har også et terapihus for mennesker som trenger ekstra pleie.

Henvendelse:

Landsbyveien 34
3158 ANDEBU
Tlf: (man-fre 9-15) +47 33 44 41 00
E-post: office@vidaraasen.no
www.vidaraasen.no

Foto: Will Browne

Returadresse: LandsByLiv, Oscars gt 10, 0352 Oslo

LandsByLiv